

Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку
НАН України

**Комплексний пакет
загальнодержавних антикризових заходів
подолання наслідків пандемії та створення передумов до
сталого соціально-економічного зростання**

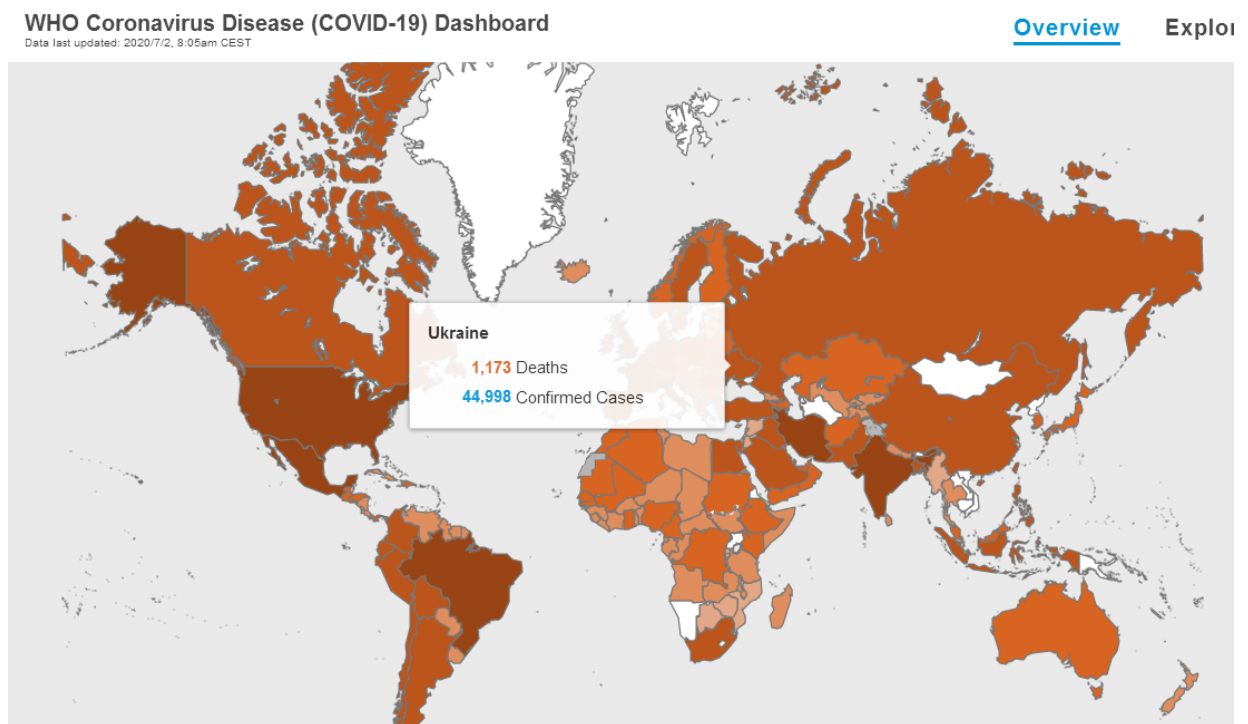
Харків
2020

ЗМІСТ

1. Пандемія та її негативні наслідки для світової економіки.....	3
1.1. Скорочення економічної активності.....	4
1.2. Зростання безробіття	4
1.3. Звуження ринків товарів і послуг	4
1.4. Вплив на сільське господарство та продовольчу безпеку	5
1.5. Падіння попиту на енергоресурси	6
2. Світовий досвід боротьби з пандемією та її негативним впливом на економіку.....	9
3. Наслідки пандемії для економіки України.....	15
3.1. Стан фінансової системи України, антикризові заходи НБУ.....	17
3.2. Можливі сценарії впливу пандемії на економіку України	18
4. Антикризова економічна політика протидії пандемії в Україні	20
5. Антикризові економічні заходи під час активної фази епідемічних явищ у країні.....	21
5.1. Населення	21
5.2. Бізнес.....	21
5.3. Макроекономічна політика	23
6. Антикризові економічні заходи під час виходу з карантину	24
6.1. Населення	24
6.2. Бізнес	24
6.3. Макроекономічна політика	26
7. Економічна політика в Україні в постпандемічний період	26
7.1. Населення	27
7.2. Бізнес	27
7.3. Макроекономічна політика	29
8. Довгострокова економічна політика сталого зростання та протидії вірусним захворюванням в Україні	29
8.1. Населення	29
8.2. Бізнес	29
8.3. Макроекономічна політика	30
9. Антикризові заходи економічної політики протидії пандемії і забезпечення сталого економічного зростання	32
Додаток 1. Вплив обмежувальних заходів на економіки деяких європейських країн, за даними Ради ЄС	48
Додаток 2. Невідкладні заходи в енергетичній галузі Іспанії щодо управління наслідками COVID-19	52
Додаток 3. Огляд прогнозів (сценаріїв) впливу пандемії вірусу COVID-19 на економіку	53
Список використаних джерел	62
Розробники	65

Цей документ не є нормативним актом прямої дії, він визначає основні напрями та заходи, які після змін у відповідних чинних або нових затверджених нормативних актах зможуть забезпечити подолання наслідків кризи, спричиненої пандемією COVID-19, для відновлення економіки України та створення умов щодо подальшого стійкого соціально-економічного зростання країни.

1. ПАНДЕМІЯ ТА ЇЇ НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ ДЛЯ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Пандемія COVID-2019 розпочалася у грудні 2019 р. в Китаї. 30 січня 2020 р. ВООЗ визначила спалах нової хвороби надзвичайною ситуацією міжнародного значення, а 11 березня її було визнано світовою пандемією.

Станом на 02.07.2020 р. у світі зафіксовано 10 458 422 випадків захворювань і 511 082 смертей. Рівень летальності від загальної кількості виявлених випадків складає 4,88%. В Україні на цю ж дату зафіксовано 45 887 лабораторно підтверджених випадків COVID-19, з них 1 185 – летальних, 20 053 пацієнти одужали.

Специфічними особливостями цієї пандемії, що ускладнюють боротьбу із нею, є:

- високий рівень летальності (у 10 разів перевищує летальність від грипу H1N1);
- велика кількість безсимптомних носіїв вірусу;
- відсутність клінічно підтверджених ліків;
- тривалий інкубаційний період;
- високий коефіцієнт поширення;
- можливість повторного зараження після одужання.

Ці особливості зумовили необхідність введення карантинних заходів у всьому світі, які мали різний ступінь жорсткості і були спрямовані на стримування та розтягування у часі захворюваності.

Основними негативними наслідками пандемії COVID-2019 для світової економіки є такі.

1.1. Скорочення економічної активності

За прогнозом Міжнародного валютного фонду (квітень 2020 р.), падіння світової економіки в цілому у 2020 р. складатиме 3%, а падіння обсягу світової торгівлі (товарів і послуг) – 11%. При цьому падання цін на нафту становитиме до 42%. Реальний дохід на душу населення у 2020 р. знизиться більш ніж у 170 країнах світу [29]. Аналогічні прогнози щодо негативного впливу пандемії на світову економіку дає Світовий банк, за базовим сценарієм якого ВВП країн, що розвиваються, скоротиться на 2,8% у 2020 р., а за песимістичним сценарієм, що передбачає глибшу рецесію, скоротиться на 4,4% [30].

Факторами, що впливатимуть на розвиток світової економіки у 2020 р., МВФ визначає такі:

- подальший розвиток пандемії;
- прогрес у пошуку вакцини та методів терапії;
- стан глобальних фінансових ринків;
- поведінка споживачів;
- нестабільність цін;
- падіння продуктивності праці та зміна структури витрат.

1.2. Зростання безробіття

За оцінками Міжнародної організації праці (МОП) (квітень 2020 р.), у другому кварталі 2020 р. загальносвітовий обсяг робочого часу скоротиться на 6,7%, що еквівалентно зайнятості 195 мільйонів працівників. На цей час з необхідністю повного або часткового припинення роботи зіткнулося 3,3 млрд осіб, що складає 81% світової робочої сили. Під особливий ризик підпадають 2 млрд осіб, зайнятих у неформальній економіці, що набагато перевищує за масштабами наслідки фінансової кризи 2008–2009 рр. [42]

Факторами, які впливатимуть на глобальний ринок праці та безробіття в 2020 р., МОП визначає:

- бідність і нерівність, що значно підвищують імовірність зараження;
- неформальні трудові відносини та недостатній захист робочих місць;
- неможливість отримувати якісну медичну допомогу;
- відсутність або декларативність прав на допомогу по безробіттю або на підтримку доходів;
- ситуація з пандемією та політичні заходи.

1.3. Звуження ринків товарів і послуг

За оцінками МВФ, у 2020 р. падіння експорту у розвинених економіках становитиме 12,8% (9,6% – у економіках країн, що розвиваються), а падіння імпорту – 11,5% та 8,2% відповідно [41].

Найбільшого негативного впливу пандемії зазнають такі сектори економіки, як: туризм і готельний бізнес, громадське харчування, обробна промисловість, роздрібна торгівля, комерційна й адміністративна діяльність.

Факторами, що впливатимуть на розвиток ринків товарів і послуг у 2020 р., є:

- розвиток пандемії та ефективність заходів протидії;
- зниження рівня доходів населення;
- порушення глобальних ланцюгів поставок і виробництва;
- песимістичні очікування населення;
- необхідність вироблення нових моделей комунікацій зі споживачами.

1.4. Вплив на сільське господарство та продовольчу безпеку

Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (FAO), Міжнародний фонд розвитку сільського господарства (IFAD), Світовий банк та Всесвітня програма продовольства (WFP) визначили такі негативні наслідки пандемії COVID-19 для продовольчої безпеки та харчування.

1. Пандемія зачіпає всю систему харчування. Обмеження руху в межах та за межами країн можуть перешкоджати логістичним послугам, пов'язаним з продовольством, порушувати цілісність ланцюгів продовольчих товарів і впливати на доступність продуктів харчування. Вплив на рух сільськогосподарської робочої сили та на постачання сировинних ресурсів незабаром поставить критичні виклики для виробництва продуктів харчування, тим самим поставивши під загрозу продовольчу безпеку для всіх людей і особливо торкнувшись тих, що живуть у найбідніших країнах.

2. На доступ до їжі негативно впливатиме зменшення доходів і втрата зайнятості населення, а також доступність продуктів харчування на місцевих ринках.

3. Країни з наявними гуманітарними кризами особливо піддаються впливу пандемії. Її наслідки можуть бути ще сильнішими в тих країнах, які вже стикаються з надзвичайними ситуаціями, що мають прямі наслідки для сільського господарства, в тому числі через постійні або виникаючі конфлікти та кліматичні потрясіння.

4. Пандемія, ймовірно, матиме значні наслідки для надання гуманітарної допомоги та допомоги на відновлення розвитку.

За експертними оцінками, до негативних наслідків пандемії у сфері сільського господарства та продовольства належать також:

- нестача робочої сили для збору врожаю у країнах, що до пандемії широко залучали трудових мігрантів (Іспанія, Італія, Німеччина, Франція);
- обмеженість доступу сільського населення до медичних послуг і недостатня їх поінформованість;
- перевезення більшості продовольчих товарів морським транспортом ускладнює їх доступ на ринки інших країн внаслідок карантинних обмежень;
- виклики пандемії вимагають від сільськогосподарських підприємств впроваджувати інформаційні мережі для поєднання державних і приватних акторів, виробників, групи та мережі фермерів та інших суб'єктів аграрної інноваційної системи;
- в основному порушення в ланцюгах постачання продовольства стосуються логістики, праці, транспортування та збуту швидкопсувної та свіжої продукції, отже, світові продовольчі ринки, в першу чергу, відчуватимуть брак фруктів та овочів;

- зміни пріоритетів споживачів (зростання попиту на «здорову» продукцію, падіння попиту на цукор внаслідок обмежень на громадські заходи, проведення весіль і святкувань; також зі страху перед захворюванням люди уникають морозива і холодних напоїв).

1.5. Падіння попиту на енергоресурси

Спалах пандемії COVID-19 вразив кожен складову економіки, маючи сильний вплив на **енергетичні ринки**.

1. Введення карантину обумовило скорочення суспільного виробництва й активності населення, що знизило енергоспоживання, а отже, призвело до надлишкової профіцитності енергетичних ринків:

прогнозується, що світовий попит на нафту впаде на рекордні 9,3 млн бар. / добу у річному обчисленні у 2020 р. (середньорічне споживання нафти у 2019 р. складало 100,1 млн бар. / добу [1]). У квітні 2020 р. споживання нафти буде нижче на 29,3 млн бар. / добу, ніж у квітні 2019 р. Такий рівень споживання в останнє спостерігався в 1995 р. Відновлення економіки позначиться на збільшенні нафтового попиту, який в грудні 2020 р. буде нижче на 2,7 млн бар. / добу, ніж в аналогічному періоді 2019 р. Світова пропозиція нафти повинна скоротитися на рекордні 12 млн бар. / добу у травні 2020 р., після того, як ОПЕК уклали угоду про скорочення видобутку на 9,7 млн бар. / добу від базового рівня. Падіння видобутку в країнах, що не входять в ОПЕК, скоротиться на 5,2 млн бар. / добу у 4 кварталі 2020 р. [2];

- у відповідь на заходи, прийняті у боротьбі з корона вірусом, попит на електроенергію в ЄС скорочується на 2–7 % щотижнево. У робочий день квітня 2020 р. навантаження в енергосистемах ЄС скоротилося в Німеччині на 13 %, Франції – 24 %, Іспанії – на 26 %, Італії – 28 % порівняно із відповідним періодом минулого року, залежно від суворості карантинних заходів. Дорогі енергоблоки стають неконкурентоспроможними та виводяться в резерв. Прогнозується, що у квітні 2020 р. максимальне навантаження в енергосистемі Франції буде нижче на 22 %, Італії – на 30 %, Іспанії – на 4 %, ніж у відповідному періоді минулого року [3];

- до спалаху вірусу газова промисловість характеризувалася надлишковою пропозицією, низькими цінами та рекордними інвестиціями, траєкторію яких різко змінила криза. На початок пандемії (1 березня 2020 р.) європейські газові сховища були заповнені на 60 % – найвищий за всю історію березневий рівень. В останній тиждень березня 2020 р. газоспоживання в північно-західній Європі скоротилося понад 20 %. Таке скорочення є найбільшим з часів Великої рецесії, коли влітку 2009 р. відповідний рівень скоротився на 14 %. Очікується, подальше скорочення промислового газоспоживання на 2–5 % [4–7].

2. Ціни на енергоресурси та енергоносії різко впали, оскільки заходи щодо стримування пандемії істотно скоротили глобальну промислову активність, зменшили мобільність:

- ціни на нафту знизилися на 7,3 % у серпні 2019 – лютому 2020 року, скоротившись протягом березня ще на 42 %. Найнижчу ціну нафти марки Brent було зафіксовано 31 березня 2020 р. на рівні 22,72 дол. США / бар. (мінімальна спотова ціна нафти марки Brent в період Великої рецесії складала 33,73 дол. США / бар.). Такий

надзвичайний спад обумовлює неефективність видобутку середньодоступних покладів нафти, таких як сланцеві в США та офшорні поклади в акваторії Північного моря. Спад ціни на нафту нижче граничної собівартості видобутку у 23 дол. США / бар. може спричинити припинення буріння. Прийняте рішення між експортоорієнтованими нафтопрофіцитними країнами на початку квітня 2020 р. обумовили поточне підвищення цін до 28,47 дол. США / бар [8–10];

- оптові ціни на електроенергію впали до рекордного мінімуму, скоротившись у Німеччині на 22 %, Франції – 60 %, Іспанії – на 56 %, Італії – 43 % порівняно із відповідним періодом минулого року. Системна ціна електроенергії, що торгується через NordPool, у 2-му тижні квітня 2020 р. склала 4,57 євро / МВт*год, скоротившись на 89,6 % порівняно із відповідним періодом 2019 р. В окремих країнах (Бельгії, Великій Британії, Данії, Німеччині) в окремі години було сформовано негативні ціни на електроенергію [11–13];

- ціни на газ мають спадаючу тенденцію із середини 2019 р., заміщуючи вугілля в тепловій електрогенерації. Під час пандемії оптова ціна газу на голландському хабі TTF на початок березня 2020 р. складала 9,5 євро / МВт*год, скоротившись протягом місяця до 6,5 євро / МВт*год, переглянувши рекордні мінімуми фінансової кризи 2009 р. Більшість LNG-поставок вже скасовано, гнучкі механізми ціноутворення та більш висока собівартість поставок зрідженого газу роблять його виробників вразливими до закриття [14; 15].

3. Зупинка промисловості обумовлює тенденцію до скорочення викидів парникових газів:

- скорочення викидів двоокису вуглецю може скласти 5 % у 2020 р., чого не спостерігалось з кінця Другої світової війни. Тоді як світова фінансово-економічна криза 2008 р. призвела до їх зменшення на 1,4 % [16];

- викиди двоокису вуглецю в ЄС скоротяться на 250-450 млн т в 2020 р. [17];

- ціни на європейському ринку двоокису вуглецю знизилися на 25 %: із 23,3 євро / т до 17,4 євро / т (докризовий їх рівень був стабільним та складав 25 євро / т) [18; 19].

4. Незадовільні цінові сигнали та розпливчатість майбутніх перспектив обумовлюють відкладення або відмову від впровадження капіталомістких енергетичних проєктів:

- уряди країн ЄС продовжують терміни аукціонів для «зеленої» енергетики та призупиняють штрафні санкції за запізнілі проєкти. Велика Британія планує наступний «зелений аукціон» на вересень 2021 р. Німеччина проводить аукціон, але визначатиме переможців тільки після заспокоєння спалаху пандемії. Франція відстрочила тендери на сонячну енергетику на 2 міс. Ірландія зупинила кваліфікацію учасників у першому раунді [20].

- із 50 крупних нафтогазових проєктів, які заплановані на 2020 р., лише 10 плануються до продовження. Більше половини із усіх попередньо прийнятих проєктів до реалізації у 2020 р. є прибутковими при ціні нафти у 50 дол. США / бар. Інвестиції в 110 млрд дол. США відкладено. Нові цільові інвестиції можуть скласти 22 млрд дол. США, якщо будуть реалізовуватися лише найвигідніші проєкти [21];

- майбутні проєкти із розбудови енергетичної інфраструктури відкладаються у Північній та Південній Америках, Африці, Австралії, на Близькому Сході [22]. Натомість

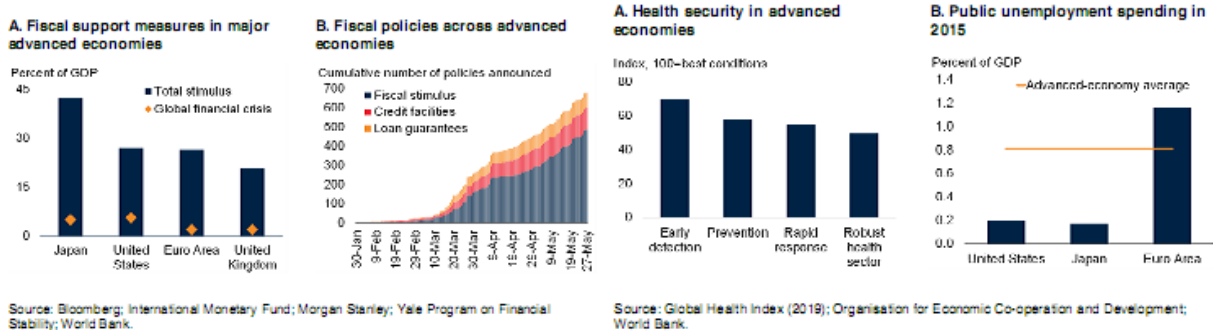
ЄС продовжує підтримувати розбудову газових та електричних мереж для гарантування енергетичної безпеки інтеграційного об'єднання [20].

5. Кінцевим споживачам енергії ЄС гарантується надійність енергопостачання в умовах пандемії:

- незважаючи на стрімке падіння оптових енергетичних цін, у березні 2020 р. середні ціни для побутових споживачів скоротилися для електроенергії на 1 %, а для газу на 6 % порівняно із аналогічним періодом 2019 р. [23];

- у різних країнах ЄС компанії співпрацюють з урядами, щоб гарантувати доступ до енергії споживачів, навіть якщо вони не можуть оплатити рахунки. У 14 європейських країнах оголошено тимчасовий мораторій на рахунки за енергію. Впроваджуються рішення щодо гнучкого механізму платежів. По всій Європі існує загальне зобов'язання не відключати клієнтів [23].

2. СВІТОВИЙ ДОСВІД БОРОТЬБИ З ПАНДЕМІЄЮ ТА ЇЇ НЕГАТИВНИМ ВПЛИВОМ НА ЕКОНОМІКУ

Країни світу використовують 2 стратегії боротьби з розповсюдженням вірусу COVID-2019:

1. Стратегія жорстких обмежень (більшість країн світу) передбачає закриття або перехід на дистанційну роботу усіх підприємств, що не є критично важливими для забезпечення життєдіяльності, самоізоляцію й обмеження пересування населення. На сьогодні ця стратегія визнана більш ефективною.

2. Стратегія м'яких обмежень (Нідерланди, Швеція, Південна Корея, Білорусь та ін.) передбачає забезпечення соціального дистанціювання, заборону масових заходів і впровадження протиепідемічних заходів на підприємствах, що працюють.

Країни ЄС визначили негативні ефекти для економіки в цілому та малого і середнього бізнесу (Додаток 1).

Міжнародні організації розробили рекомендації для подолання цих негативних ефектів та поступового відновлення економік країн світу після завершення пандемії.

МВФ головним заходом економічної підтримки у постпандемічний період визначає впровадження цільової фіскально-кредитної підтримки домогосподарств і підприємств, що постраждали внаслідок пандемії.

МОП пропонує такі заходи:

1. Стимулювання економіки та зайнятості.
 - 1.1. Активна фіскальна політика.
 - 1.2. Акомодаційна грошова політика.
 - 1.3. Кредитування та фінансова підтримка конкретних секторів, включаючи сферу охорони здоров'я.
2. Підтримка підприємств, зайнятості та доходів.
 - 2.1. Розширення соціального захисту для всіх.
 - 2.2. Запровадження заходів щодо збереження зайнятості.
 - 2.3. Надання фінансових / податкових та інших пільг для підприємств.
3. Захист працівників на робочих місцях.
 - 3.1. Посилення заходів з охорони праці.
 - 3.2. Адаптування домовленостей про роботу (наприклад, дистанційна робота з дому).
 - 3.3. Запобігання дискримінації та звільненням.
 - 3.4. Захист здоров'я для всіх.

3.5. Розширення доступу до оплачуваної відпустки.

4. Соціальний діалог.

4.1. Зміцнення спроможності та стійкості організацій роботодавців і працівників.

4.2. Зміцнення спроможності урядів.

4.3. Зміцнення соціального діалогу, колективних переговорів, інститутів і процесів трудових відносин.

Світовий банк створив фонд швидкого фінансування боротьби з коронавірусом, кошти якого будуть спрямовані на підтримку підприємств у найбільш постраждалих секторах економіки, а також на зміцнення національних систем охорони здоров'я. Наразі розмір фонду становить 14 млрд дол.

ООН та ЮНКТАД для відновлення економіки планують використовувати позики на полегшених умовах і гранти на фінансування систем охорони здоров'я. Ці види допомоги, в першу чергу, будуть впроваджені у країнах, що розвиваються.

Країни G20 оголосили намір вкласти у глобальну економіку понад 5 трлн дол., визначивши головними пріоритетами порятунок життя людей, захист доходів і робочих місць, збереження фінансової стабільності.

На сьогодні країни ЄС запропонували такі інструменти захисту економіки від негативного впливу пандемії (табл. 1).

Таблиця 1

Інструменти захисту економіки від впливу пандемії

Інструмент	Сутність	Країни
Відстрочки чи зменшення податкових і соціальних внесків	Більшість держав-членів пропонують відстрочення податків для всіх компаній, хоча деякі схеми спеціально спрямовані на малі та середні підприємства (МСП), самозайнятих чи компанії, які утримують усіх своїх працівників. При цьому деякі схеми орієнтовані на відстрочення сплати податків для компаній, інші – дозволяють здійснити більш ранні виплати відшкодування податків попереднього року	Австрія, Бельгія, Болгарія, Хорватія, Кіпр, Чехія, Данія, Естонія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Угорщина, Ірландія, Італія, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Польща, Португалія, Румунія, Іспанія, Швеція, Словенія, Словаччина
Фінансові гарантії	Станом на 26 березня принаймні 24 держави-члени ЄС вже почали або оголосили про нові схеми гарантій, які дозволяють компаніям, що зазнають фінансових труднощів, продовжувати отримувати доступ до фінансових ресурсів. Деякі з цих заходів безпосередньо спрямовані на МСП (наприклад, Данія, Австрія), тоді як інші можуть бути використані будь-якою компанією, яка постраждала від кризи. У деяких країнах, де держава гарантує тільки певний відсоток позики, асоціації малого та середнього бізнесу висловлюють побоювання, що банки, не схильні до ризику, не надаватимуть кредити МСП, незважаючи на державні гарантії	Німеччина, Ірландія, Італія, Латвія, Литва, Люксембург, Нідерланди, Мальта, Польща, Португалія, Румунія, Іспанія, Словенія, Швеція.
Субсидії на	У першу чергу, субсидування заробітної	Австрія, Болгарія,

Інструмент	Сутність	Країни
заробітну плату	плати працівників, які працюють скорочену кількість годин. Дотепер їх застосовують як мінімум 21 країна, і це один з найбільш популярних заходів серед МСП. У більшості країн, де така можливість існує, компанії вже скористалися нею	Бельгія, Кіпр, Чехія, Данія, Естонія, Франція, Німеччина, Ірландія, Люксембург, Латвія, Литва, Італія, Мальта, Нідерланди, Польща, Румунія, Словенія, Словаччина, Швеція
Прямі позики	Створення нових схем кредитування або перемовини з банками для полегшення отримання нових позик, більшість з яких спрямовані на забезпечення грошового потоку МСП. Однак реакція МСП показує, що кредити, які передбачають повернення коштів, можуть бути важким вибором, особливо для найменших підприємств, оскільки в цей час вони не можуть передбачити свої доходи на решту року	Хорватія, Чехія, Естонія, Франція, Німеччина, Греція, Ірландія, Італія, Латвія, Люксембург, Португалія, Іспанія, Швеція, Словенія
Відстрочка кредитування	Корисною додатковою мірою є відстрочка погашення позик, про що оголосили щонайменше 15 країн, причому деякі з них зосереджені на відстрочці погашення наявних позик, а інші видають нові позики із м'якими умовами погашення	Бельгія, Болгарія, Хорватія, Кіпр, Чехія, Данія, Франція (перегляд), Німеччина (перегляд), Греція, Італія, Ірландія, Латвія, Мальта, Румунія, Словенія
Прямі гранти / надання грошових коштів для мікропідприємств та самозайнятих	Пропонують щонайменше 13 держав – членів ЄС. Часто сума пов'язана з розміром підприємства (кількість працівників). Вони охоплюють, як правило, період наступних 1-3 місяців	Австрія, Бельгія, Чехія, Данія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Люксембург, Ірландія, Італія, Мальта, Словенія, Іспанія

З точки зору малого та середнього бізнесу всі ці заходи вітаються, але важливо, щоб вони були доступні через простий адміністративний процес. Якщо позики, гранти та гарантії вимагають детальних заявок, це може стримувати особливо найменші підприємства, які опинилися під найсильнішими ударами. Нині кілька країн застосували підхід, який відстоюють асоціації малого та середнього бізнесу для надання негайної та безбюрократичної допомоги найменшим підприємствам. Грошові вливання самозайнятим та мікропідприємствам, які мають лише декількох працівників, часто здійснюються негайно, а перевірки прав на одержання здійснюються лише після цього.

Грошово-кредитні заходи та монетарні інструменти. Провідні центробанки максимально використовують монетарні інструменти для стимулювання економіки, знижуючи облікові ставки до нуля (Європейський центральний банк, ФРС США, Банк Англії). Центральні банки таких країн, як Австралія, Туреччина, Норвегія, Нова Зеландія, Чехія, Росія пом'якшили процентну політику. Для подолання кризи Європейський Центральний Банк, ФРС США, центральні банки Канади, Великої Британії, Японії, Австралії, Індонезії, Ізраїлю, Швеції розпочали програми купівлі державних та корпоративних облігацій. Європейський Центральний Банк, ФРС США, Банк Англії, Центральні банки ОАЕ, Оману, Росії, Австралії запустили програми фінансування банків, які беруть участь у підтримці бізнесу, а центральні банки Китаю, ОАЕ, Росії, Малайзії,

Індонезії, Ісландії знизили резервні вимоги до банків. Центральні банки Індії, Індонезії, Норвегії, Росії здійснили вливання на валютний ринок для підтримки національної грошової одиниці та забезпечення достатньої валютної ліквідності, готовність проводити валютні інтервенції виказали Національний банк Чехії, Банк Мексики, Центральний банк Чилі, Центральний банк Домініканської Республіки й інші.

Заходи у сфері сільського господарства та продовольчої безпеки. У спільній Заяві Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAO), Міжнародного фонду розвитку сільського господарства (IFAD), Світового банку та Всесвітньої програми продовольства (WFP) щодо подолання наслідків вплив COVID-19 на продовольчу безпеку та харчування запропоновано такі заходи.

1. На сьогодні світовий ринок продовольства забезпечений, і всі країни, особливо ті, що мають великі ринкові частки, повинні забезпечити стабільність, прозорість і надійність джерел продовольства. Необхідно уникати чинників, що можуть посилити нестабільність продовольчих ринків (панічні реакції, швидка ескалація закупівель та ін.).

2. Країнам необхідно спільно працювати над зміцненням співпраці під час пандемії, яка стосується всіх регіонів світу. Важливо забезпечити, щоб така політика, як короткострокові заходи щодо обмеження торгівлі, не спотворювала світові ринки.

3. Сільське господарство та його продовольчі логістичні послуги слід вважати важливими. Потрібно посилити зусилля, щоб забезпечити належне функціонування ланцюгів харчових продуктів і сприяти виробництву та доступності різноманітної, безпечної та поживної їжі для всіх.

4. Необхідні колективні дії для того, щоб ринки добре функціонували, а своєчасна та достовірна інформація про основи ринку була доступною для всіх.

5. Створення за ініціативою G20 Інформаційної системи сільськогосподарського ринку для моніторингу світових пропозицій та цін.

6. Руйнівні економічні наслідки COVID-19 посилюють потребу в інвестиціях, що запобігають майбутнім спалахам таких інфекційних захворювань. Необхідна безперервна увага для посилення стійкості харчових систем до таких спалахів хвороб, а також до інших потрясінь.

7. Зусилля повинні зосереджуватися на підтримці доступу до їжі для бідних, вразливих і тих, чий дохід зменшився внаслідок пандемії.

8. Підтримання постійної гуманітарної допомоги вразливим групам та адаптація до потенційних наслідків COVID-19. Інвестиції необхідні для прискорення зусиль щодо відновлення та підвищення стійкості вразливих верств населення.

9. Побудова партнерських відносин для подолання порушень на ринку та забезпечення функціонування ланцюга постачань:

- сприяння партнерству фермерів з іншими зацікавленими сторонами;
- впровадження інновацій в аграрну сферу;
- просування ланцюжків «короткої вартості» та підтримка домашнього виробництва як у міській, так і у сільській місцевостях;
- полегшення доступу фермерів до сховищ;
- налагодження електронної комерції;

- розвиток мереж соціального захисту, застосування страхових схем, надання допомоги, виявлення та надання консультацій щодо альтернативних можливостей отримання доходу, вирішення локальних конфліктів.

У рамках заходів щодо зміцнення продовольчої безпеки на рівні окремих країн можна виділити перегляд внутрішніх запасів продовольства та обмеження (до повної заборони) експорту окремих видів продовольчих товарів.

Так, у Росії з 01.04 по 30.06 введено тимчасові квоти на експорт основних зернових культур в країни, що не є членами ЄАЕС (не більше 7 млн т);

у Казахстані – введено заборону на вивезення деяких видів продовольчої продукції, зокрема гречки, борошна пшеничного або пшенично-житнього, цукру білого, картоплі, моркви, ріпи, буряку, цибулі ріпчастої, білокачанної капусти, насіння соняшнику та соняшникової олії. Обмеження на експорт пшениці та борошна для збереження обсягів кормів і переробки харчовою промисловістю;

у Туреччині – обмеження експорту лимонів;

у Сербії – заборона на вивіз деяких продовольчих товарів (пшеничне борошно, соняшникова олія, білий цукор);

в Україні – тимчасовий режим ліцензування і квотування експорту гречки і зерна гречки лущеного (без плодової оболонки) до 01.07.2020 р.

У країнах ЄС планується спрощення умов в'їзду сезонних працівників у сфері сільського господарства, зокрема, для збору врожаю культур, що не можливо механізувати (полуниця, спаржа та ін.). Планується запровадити прості і швидкі процедури для забезпечення безперешкодного проходження кордону робітниками-мігрантами із забезпеченням перевірки стану їхнього здоров'я.

Країни світу розробляють також заходи для захисту *енергетичної сфери*.

Кінцевим споживачам енергії ЄС гарантується надійність енергопостачання в умовах пандемії:

- незважаючи на стрімке падіння оптових енергетичних цін, у березні 2020 р. середні ціни для побутових споживачів скоротилися для електроенергії на 1 %, а для газу – на 6 % порівняно із аналогічним періодом 2019 р.;

- у різних країнах ЄС компанії співпрацюють з урядами, щоб гарантувати доступ до енергії споживачів, навіть якщо вони не можуть оплатити рахунки. У 14 європейських країнах оголошено тимчасовий мораторій на рахунки за енергію. Впроваджуються рішення щодо гнучкого механізму платежів. По всій Європі існує загальне зобов'язання не відключати клієнтів;

- уряди країн ЄС продовжують терміни аукціонів для «зеленої» енергетики та призупиняють штрафні санкції за запізнілі проекти. Велика Британія планує наступний «зелений аукціон» на вересень 2021 р. Німеччина проводить аукціон, але визначатиме переможців тільки після заспокоєння спалаху пандемії. Франція відстрочила тендери на сонячну енергетику на 2 міс. Ірландія зупинила кваліфікацією учасників у першому раунді.

Поточні плани у боротьбі з спалаху COVID-19 спрямовані на невідкладні заходи щодо забезпечення функціональності роботи критично важливих **об'єктів енергетики**. В умовах наростання пандемії першочергові завдання спрямовані на здолаття кризи, серед яких [24]:

- посилення державних і комерційних зусиль щодо недопущення надзвичайних ситуацій у сфері критично важливих енергетичних послуг;
- адаптація енергетичної системи до роботи в кризових умовах, що постійно еволюціонують;
- підвищення захисту здоров'я та благополуччя працівників, які працюють на критичних об'єктах енергетичної сфери;
- запровадження регулювання енергетики на основі пріоритетів суспільних інтересів;
- зосередження державних витрат на заходах щодо надання допомоги із здолання пандемії, відкладаючи другорядні завдання енергетичної сфери на постпандемічний період.

Одночасно криза мотивує до впровадження реформ, які можуть зміцнити та забезпечити відновлення економіки у безпечному енергетичному майбутньому, серед таких заходів:

- просування здоров'я енергетичних ринків, які відображають основоположні принципи ринкового функціонування і здатні здолати тягар нестабільності;
- використання політичної волі щодо розбудови проєктів чистої енергетики й енергетичної інфраструктури для проведення тривалих регуляторних реформ, відкриття та сполучення енергетичних ринків задля отримання довгострокових еколого-соціально-економічних вигід.

Першочергові заходи у боротьбі з COVID-19, які впроваджуються в країнах ЄС містять [25]:

- мораторій на відключення споживачів у разі несплати за енергію;
- відтермінування, мораторій або зниження енергетичних рахунків для побутових споживачів та малого бізнесу;
- мінімізація ризиків зараження критично важливих працівників шляхом їх ізоляції на об'єктах та/або розмежування робочих зон;
- розширення електронного сервісу для споживачів енергії;
- запровадження різних спеціальних фондів: для споживачів з метою покриття енергетичних витрат, постачальників – забезпечення їх ліквідності, працівників – покриття витрат на заробітну плату, інвесторів – підтримання перспективних проєктів.

В умовах надзвичайної ситуації операційне функціонування енергетики спрямовується на гарантування енергетичної безпеки. Особливі заходи в цьому напрямі були прийняті в Іспанії (Додаток 2).

Масштабну фінансову підтримку енергетичному сектору пропонує Канада [26]:

- фонд підтримки працівників на загальну суму 2 млрд дол., що дозволить підтримати та зберегти наявні робочі місця та додатково створити 10 тис. нових робочих місць;
- нова кредитна програма на 2020–2021 р. для нових традиційних та офшорних нафтогазових родовищ на загальну суму 750 млн дол.;
- програма доступності бізнес-кредитів для середнього енергетичного бізнесу для підтримки оборотного капіталу.

3. НАСЛІДКИ ПАНДЕМІЇ ДЛЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

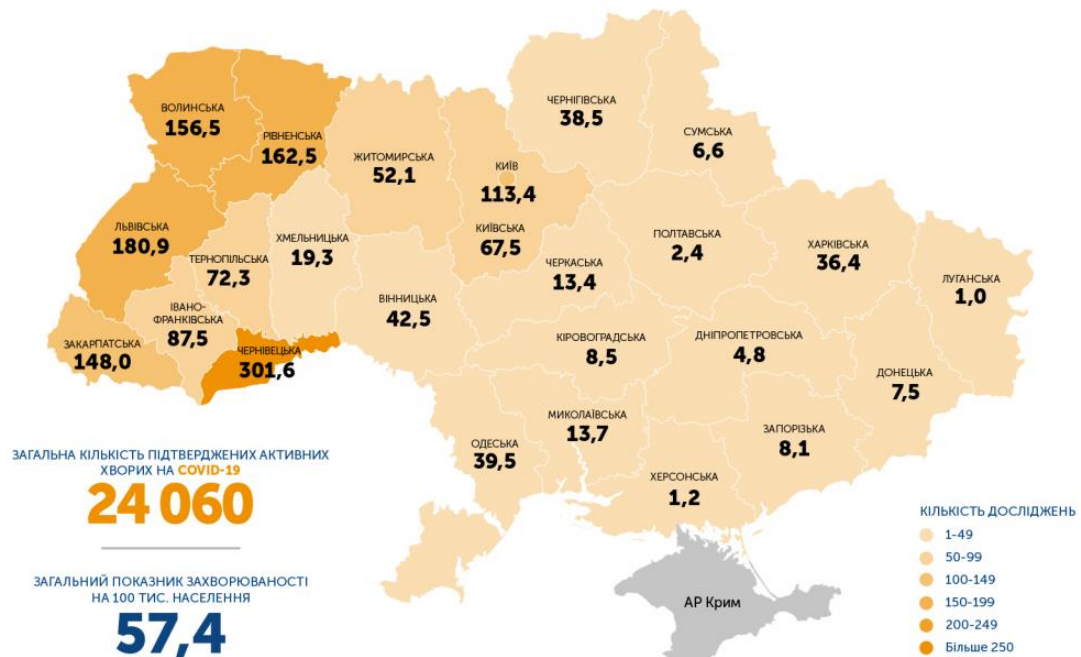
В Україні пандемія має відносно м'який перебіг, особливо порівнянно з США, Італією, Іспанією та іншими країнами-лідерами за захворюваністю.

РОЗПОДІЛ АКТИВНИХ ВИПАДКІВ COVID-19 НА 100 ТИС. НАСЕЛЕННЯ

Станом на 30.06.2020

ЦЕНТР
ГРОМАДСЬКОГО
ЗДОРОВ'Я

* Дані з АР Крим та території ОРДЛО відсутні у зв'язку з тимчасовою окупацією РФ

www.phc.org.ua

У період пандемії та поступового відновлення економіки законопроектом України про зміни держбюджету на 2020 р. очікується падіння ВВП на 3,9 %; зростання рівня безробіття до 9,4 % (при цьому прогнозується повернення частини трудових мігрантів в Україну), падіння реальної заробітної плати на 0,3 %, прискорення інфляції до 8,7 %. Прогноз курсу на рік встановлений на рівні 29,5 грн / дол. [31]

Згідно з консенсус-прогнозом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України у 2020 р. відбудеться зростання дефіциту бюджету до 5,6 % ВВП внаслідок зростання обсягів бюджетної підтримки. Галузями економіки, що найбільше постраждають внаслідок впливу пандемії, стануть роздрібна та оптова торгівля, транспорт, металургія та машинобудування [31].

За прогнозними оцінками, падіння випуску сільськогосподарської продукції в Україні у середньому становитиме -1,1 %. Проте максимальне падіння за песимістичним сценарієм може сягнути -8,0 %.

Факторами, що сприятимуть можливому відновленню економічного зростання у другій половині 2020 р., за оцінками КМУ, є такі:

- високий попит у світі на продукцію вітчизняного АПК;
- зниження цін на імпортні енергетичні товари;
- більш стійка банківська система порівняно з попередніми кризами.

Для боротьби з негативними наслідками пандемії в економіці України експерти, залучені Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, пропонують такі заходи підтримки бізнесу та населення (табл. 3).

Таблиця 3

Заходи для підтримки економічного розвитку України в умовах пандемії
(консенсус-прогноз МРЕТСГ) [31]

Сфера	Напрями та заходи підтримки
Економічна політика для підтримки бізнесу	- збільшити дефіцит бюджету щонайменше до 6 % для формування достатніх фіскальних стимулів; - звільнити від сплати або надати відстрочку сплати податків на період карантину суб'єктам господарювання, діяльність яких заборонена постановою КМУ від 11.03.2020 № 211, це суб'єкти господарювання, діяльність яких передбачає приймання відвідувачів, зокрема, заклади громадського харчування, торговельно-розважальні центри, інші розважальні заклади, фітнес-центри, заклади культури, торговельного і побутового обслуговування населення. До цього переліку можна включити також суб'єктів господарювання, що займаються туристичним бізнесом, пасажирських автоперевізників; - надати цільову фінансову допомогу найманим працівникам, які вимушені піти у відпустку за власний рахунок або по догляду за дитиною на час карантину, за рахунок коштів стабілізаційного фонду; - запровадити комплекс заходів фінансового характеру з підтримки малого бізнесу та ФОПів
Економічна політика для підтримки населення	- надавати державну фінансову допомогу найбільш вразливим верствам населення для зниження соціальної напруги та стимулювання попиту; - обмежити експорт соціально важливих товарів; - ввести тимчасове державне регулювання цін на соціально важливі товари; - звільнити населення, яке втратило роботу, тимчасово на строк до кінця року від сплати по іпотечних кредитах без нарахування пені та відсотків; - розширити перелік ліків у програмі «Доступні ліки» для населення
Охорони здоров'я населення	- вибудувати протоколи дій на випадок пандемії (у сфері ОЗ, транспорту, освіти, органів державної та місцевої влади, організацій проведення засідань ВРУ); - мати протоколи поводження із громадянами, які повертаються із територій з підвищеним рівнем загрози пандемії; - збільшити фінансування охорони здоров'я, у тому числі для відновлення санітарно-епідеміологічної служби, зокрема, шляхом реалізації загальнодержавної програми з облаштування (будівництва) інфекційних відділень по всій території країни (на кількість ліжко-місць у % від населення міста чи села) з повним обсягом сучасного обладнання та необхідних матеріалів) тощо; - створити (підтримка) замкнуті цикли вітчизняного виробництва товарів, фармацевтичних препаратів, обладнання, а також сировини необхідної для ефективної протидії викликам і загрозам пандемій та ін. тяжким захворюванням (рак, ВІЛ, туберкульоз та ін.)
Соціально-економічна сфера	- мати антикризовий перелік заходів, що запроваджуються з метою соціальної підтримки населення; - мати антикризовий перелік заходів, що запроваджуються з метою підтримки бізнесу; - мати антикризовий перелік заходів, що запроваджуються з метою соціальної підтримки найбільш вразливих груп населення та

Сфера	Напрями та заходи підтримки
	подальшого їх соціального залучення; - підвищити ефективність державного управління; - збільшити фінансування наукових досліджень з орієнтацією на інновації; - активно сприяти поширенню та популяризації використання цифрових технологій з метою забезпечення можливостей виконання роботи та навчання у віддаленому доступі.

3.1. Стан фінансової системи України, антикризові заходи НБУ

В Україні, за підсумками березня 2020 р., інфляція залишається низькою – 2,3 %. Станом на 1 квітня 2020 р. міжнародні резерви України становлять 24,9 млрд дол. США. Для згладжування надмірних курсових коливань і недопущення погіршення девальваційних та інфляційних очікувань НБУ у березні 2020 р. здійснив валютні інтервенції на 2 189,6 млн дол. США. НБУ очікує на укладення нової програми з МВФ, яке розблокує доступ до іншого офіційного фінансування – від ЄС, Світового банку.

НБУ у березні-квітні 2020 р. впровадив систему антикризових заходів на час карантину в країні:

- знижено облікову ставку до 10% річних з 13 березня 2020 року;
- запроваджено стимулюючі нормативи резервування та механізм довгострокового рефінансування банків на строк до 5 років;
- рекомендовано на період карантину максимально перейти на безготівкові розрахунки;
- з метою зменшення ризиків поширення коронавірусу готівка, яку НБУ отримує від банків, обеззаражується;
- відповідно до рекомендацій ВОЗ та МОЗ встановлено чіткий графік роботи банківських відділень;
- встановлено умови «кредитних канікул», заборонено застосовувати будь-яку відповідальність (штрафи, пені тощо) за прострочення виконання зобов'язань у період з 01 березня 2020 року по 30 квітня 2020 року;
- банкам рекомендовано не скорочувати кредитні ліміти за картками і овердрафтами.

За оцінками експертів, в Україні карантин поки не сильно впливає на весняно-польові роботи. Темпи посівної кампанії приблизно відповідають торішнім з невеликим випередженням завдяки ранній весні.

Для підтримки **сільського господарства та продовольчої безпеки України** Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства планує реалізувати такі заходи:

- фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів;
- часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки й обладнання вітчизняного виробництва;
- державна підтримка розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції; підтримка розвитку садівництва, виноградарства та хмелярства;
- фінансова підтримка розвитку фермерських господарств.

3.2. Можливі сценарії впливу пандемії на економіку України

Аналіз наявних прогнозів впливу пандемії коронавірусу на економіку наведений в Додатку 3.

Узагальнення припущень щодо розвитку ситуації у світі та Україні дозволяє виділити такі чинники впливу (*ризики*) на перебіг економічної кризи, викликаной (посиленої) пандемією:

зовнішні чинники:

- продовження поширення захворювання у світі;
- тривалість запобіжних (карантинних) заходів у країнах світу;
- швидкість «відкриття» економік країн світу, зокрема, основних торгових партнерів України;
- можливості зовнішнього фінансування та доступу до міжнародних ринків капіталу;
- звуження зовнішніх ринків через знижену ділову активність у світі;
- друга хвиля пандемії;
- нова світова фінансова (економічна) криза;
- суттєве падання цін на світових ринках на товари українського експорту, на які припадають основні обсяги;
- поширення «торгових» війн і впровадження нових торговельних бар'єрів для вітчизняного експорту;

внутрішні чинники:

- тривалість карантину в країні;
- жорсткість карантинних заходів;
- поширення захворювання у географічному, часовому та демографічному розрізі;
- свідомість громадян щодо дотримання режиму карантину;
- зростання дефіциту бюджету, пенсійного фонду, фондів соціального страхування;
- падіння платоспроможного попиту населення;
- посилення безробіття;
- неспроможність системи охорони здоров'я зупинити епідемію;
- погіршення якості життя населення;
- посилення соціальної напруги у суспільстві;
- масове банкрутство / закриття малих і середніх підприємств;
- криза неплатежів, зростання проблемних кредитів, низька кредитна активність банків, банківська криза;
- посилення інфляції та девальвації;

політичні чинники – рішення:

- запровадження державних (регіональних) програм підтримки малого та середнього підприємництва, зайнятості;
- пом'якшення монетарної і фінансової політики (імовірно, тимчасове);
- отримання коштів МВФ, інших міжнародних організацій;
- налагодження публічно-приватного партнерства для подолання епідемії, збереження робочих місць;

- запровадження програм соціальної підтримки вразливих верств населення та тих, що опинилися під ризиком безробіття;
- розробка оперативного та стратегічного плану дій щодо виходу з кризи та подальшого розвитку.

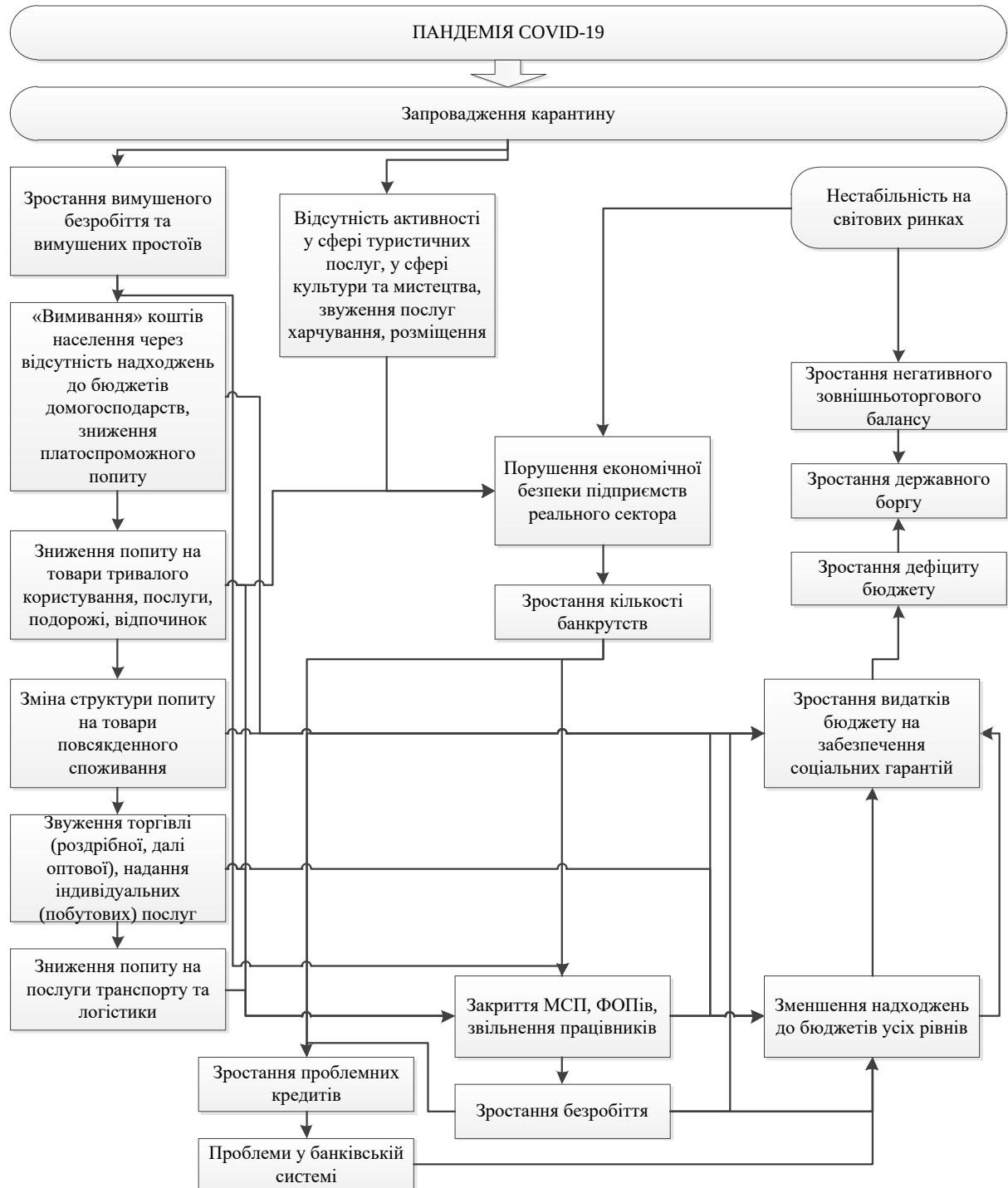
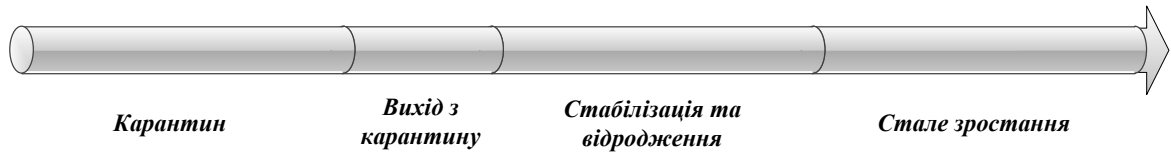

Рис. 1. Когнітивна карта наслідків пандемії в економіці України

4. АНТИКРИЗОВА ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА ПРОТИДІЇ ПАНДЕМІЇ В УКРАЇНІ

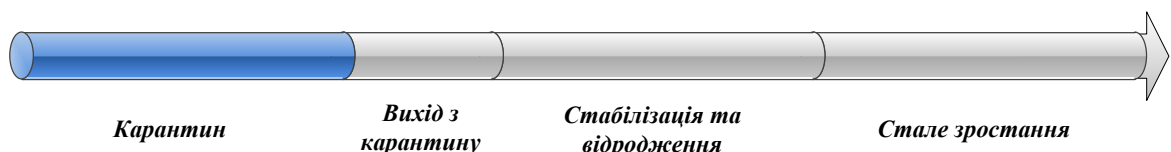
Доцільною уявляється диференційований підхід до змісту та складу заходів антикризової економічної політики з виділенням чотирьох етапів:

- 1) активна фаза епідемічних явищ у країні (карантин). Основне завдання – стабілізація епідеміологічної ситуації та створення умов для запобігання та мінімізації економічних втрат та поширення рецесії на широке коло галузей;
- 2) вихід з карантину. Основне завдання – зняття карантинних обмежень без погіршення епідеміологічної ситуації за мінімальних економічних втрат;
- 3) стабілізація та відродження економіки. Основне завдання – відновлення економіки, доходів населення та процесів соціально-економічного розвитку на докризовому рівні;
- 4) стале зростання оновленої економіки. Основне завдання – створення умов для зростання на якісно новому рівні та протидії майбутнім епідеміологічним загрозам.

На кожному з етапів антикризові заходи економічної політики уряду мають бути сфокусовані на трьох напрямках:

- підтримка населення;
- підтримка бізнесу (з виділенням малого та середнього бізнесу);
- макроекономічна політика.

5. АНТИКРИЗОВІ ЕКОНОМІЧНІ ЗАХОДИ ПІД ЧАС АКТИВНОЇ ФАЗИ ЕПІДЕМІЧНИХ ЯВИЩ У КРАЇНІ

Основними соціально-економічними викликами першого етапу (до закінчення активної фази епідемічних явищ в країні), які потребують адекватної відповіді в Україні, є такі:

- нестача коштів у соціально-вразливих верств населення (сім'ї з дітьми, особи з інвалідністю, пенсіонери й ін.) внаслідок додаткових протиепідемічних витрат та обмеженості джерел додаткового заробітку;
- дефіцит обігових коштів підприємств внаслідок тимчасового скорочення попиту та зміни кон'юнктури ринків;

- скорочення робочих місць внаслідок неможливості суб'єктів господарювання виплачувати заробітну плату, що спричиняє зростання безробіття та додаткове навантаження на соціальні фонди;
- тенденція збільшення цін на товари, зростання попиту на які обумовлене пандемією.

Основні напрями державної антикризової економічної політики:

5.1. Населення

- 5.1.1. Субсидування соціально-незахищених верств населення.
- 5.1.2. Цільова фінансова допомога найманим працівникам, які вимушені піти у відпустку за власний рахунок або по догляду за дитиною на час карантину.
- 5.1.3. Відстрочення сплати податку на доходи фізичних осіб.
- 5.1.4. Звільнення фізичних осіб від сплати пені за комунальними платежами та надання розстрочки на оплату комунальних платежів.
- 5.1.5. Спрощення та лібералізація надання житлових субсидій.
- 5.1.6. Спрощення процедури отримання виплат по безробіттю з причини пандемії.
- 5.1.7. Пом'якшення умов споживчого й іпотечного кредитування.
- 5.1.8. Створення online інформативного штабу для роз'яснення населенню правил користуванням online-сервісами.

5.2. Бізнес

Протидія неконтрольованому скороченню робочих місць.

- 5.2.1. Пряма фінансова підтримка (субсидування) юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та самозайнятих осіб у тих видах діяльності, які найбільшою мірою постраждали від пандемії, для компенсації заробітної плати найманим працівникам на період дії карантину.
- 5.2.2. Компенсація державою процентів за пільговими кредитами на виплату заробітної плати найманим робітникам на період карантину.
- 5.2.3. Введення податкових пільг підприємствам за створення нових робочих місць.
- 5.2.4. Надання пільгових кредитів підприємствам на розробку програмного забезпечення для забезпечення дистанційної роботи.

Протидія відволіканню обігових коштів суб'єктів підприємницької діяльності.

- 5.2.5. Визначення переліку найбільш епідемічно вразливих видів економічної діяльності.
- 5.2.6. Відстрочення податкових і соціальних платежів на період дії карантину для підприємств, що повністю вимушені припинити діяльність через пандемію коронавірусу.
- 5.2.7. Податкова підтримка підвищення кваліфікації та перепрофілювання трудових ресурсів на перспективні професії.
- 5.2.8. Лібералізація штрафних санкцій у сфері оподаткування.
- 5.2.9. Запровадження податкових канікул на період до кінця кварталу, що слідує за кварталом, в якому було офіційно скасовано карантинні заходи, за основними податками для підприємств епідеміологічно-вразливих видів економічної діяльності.
- 5.2.10. Введення заборони на розривання орендних договорів.

Підтримка МСБ.

- 5.2.11. Створення online-платформи для МСП для спілкування між собою та обміну

досвідом та інформативного штабу на порталі для підприємців для консультування підприємств малого та середнього бізнесу щодо можливості отримання державної підтримки, протоколів виходу з карантину.

5.2.12. Відстрочення платежів по вже наданим кредитам (кредитні канікули) малому та середньому бізнесу на період, не менший за 6 місяців після закінчення карантину.

5.2.13. Введення податкових канікул на період до кінця податкового року за єдиним податком, податком на землю та майно.

5.2.14. Відстрочення обов'язкового застосування реєстраторів розрахункових операцій платниками єдиного податку.

5.2.15. Звільнення на період до 6 місяців підприємців і фермерів від сплати ЄСВ (крім внесків за найманих робітників).

5.2.16. Зменшення / скасування орендної плати для суб'єктів МСБ за рахунок компенсації бюджетними коштами.

5.2.17. Податкова амністія для МСБ.

5.2.18. Компенсація процентів за кредитами для мікро- та малого бізнесу.

Секторальна підтримка: медицина та охорона здоров'я.

5.2.19. Визначення пріоритетності підтримки підприємств, що здійснюють діяльність, спрямовану на боротьбу з пандемією (медичне машинобудування, медичне приладобудування, фармацевтична промисловість, інфраструктурні галузі тощо).

5.2.20. Звільнення від оподаткування прибутку, отриманого від товарів для боротьби з пандемією (маски, тест-системи, медичне устаткування тощо), та звільнення від ПДВ й ввізного мита операцій з поставки та ввезення цих товарів.

5.2.21. Забезпечення додаткових доплат до заробітної плати медичним та іншим працівникам, які безпосередньо зайняті на роботах з ліквідації захворювання на коронавірусну хворобу (COVID-19);

5.2.22. Здійснення фінансування розширення розробки та виробництва вакцин і тестів, пов'язаних з коронавірусом.

5.2.23. Розробка та реалізація механізму державного регулювання цін на лікарські засоби, товари медичного призначення та соціально значущі товари.

5.2.24. Стимулювання вітчизняних виробників медичних товарів, фармацевтичних препаратів, обладнання, а також сировини, необхідних для ефективної протидії викликам та загрозам пандемій та ін. тяжким захворюванням.

Секторальна підтримка: агропромисловий комплекс.

5.2.25. Розширення доступу до пільгового кредитування суб'єктам агропромислового сектора.

5.2.26. Компенсація втрат бюджетів ОТГ від застосування пільг з ПДФО, земельного податку, податку на нерухомість.

Секторальна підтримка: електроенергетика.

5.2.27. Тимчасова відмова від моделі самодиспетчеризації та впровадження інтегрованого процесу централізованого планування на ринку електроенергії.

5.2.28. Переорієнтація на односторонню біржову торгівлю, де всі заявки виробників електроенергії акумулюються оператором системи та на основі оптимізаційної

функції мінімізації витрат за методом маржинального ціноутворення, визначається графік їх диспетчеризації та встановлюється єдина системна ціна.

5.2.29. Спрощення часових сегментів ринку та наближення їх границь до реального часу постачання електроенергії.

5.2.30. Скасування фінансової відповідальності постачальників електроенергії за небаланси та розрахунки за обсяги спожитої енергії за системною ціною.

5.3. Макроекономічна політика

Зменшення адміністративного тиску на суб'єктів підприємницької діяльності.

5.3.1. Введення мораторію на перевірки контролюючими органами (на період до кінця кварталу, що слідує за кварталом, в якому було офіційно скасовано карантинні заходи).

5.3.2. Переведення адміністративних послуг, що надаються суб'єктам підприємництва, включаючи отримання довідок у контролюючих органах, в режим оп-line.

5.3.3. Спрощення митних процедур з ввезення продовольчих і непродовольчих товарів першої необхідності, що використовуються для боротьби з пандемією.

5.3.4. Пролонгація дії дозвільних документів до офіційного завершення етапу виходу з карантину.

Макроекономічне та інституційне забезпечення.

5.3.5. Формування резервного фонду для підтримки підприємств, що здійснюють діяльність, спрямовану на боротьбу з пандемією.

5.3.6. Збільшення видатків на підтримку населення та бізнесу до рівня розвинених країн (5–10 % ВВП).

5.3.7. Збільшення дефіциту бюджету для формування достатніх фіскальних стимулів.

5.3.8. Компенсація недоотриманих місцевими бюджетами доходів (податкові пільги та скорочення проєктного фінансування) за рахунок коштів державного бюджету.

5.3.9. Розробка протоколів ведення бізнесу в період карантину та виходу з карантину.

Грошово-кредитна політика.

5.3.10. Пом'якшення монетарної політики з метою здешевлення кредитів у національній валюті для бізнесу.

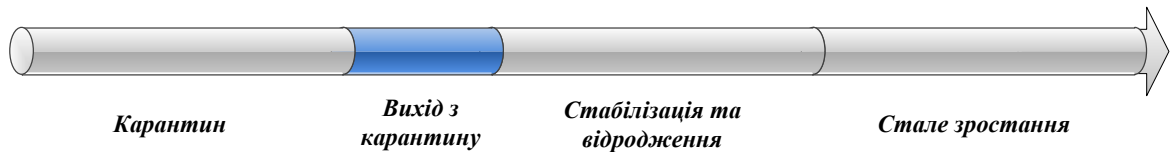
5.3.11. Пом'якшення вимог до банків та розширення інструментарію для підтримки ліквідності банків.

5.3.12. Збереження макрофінансової стабільності в Україні під час кризи.

5.3.13. Запровадження пільгових умов для позичальників.

5.3.14. Розробка рекомендацій з організації роботи банківських установ в період карантину відповідно до вимог ВОЗ і МОЗ.

6. АНТИКРИЗОВІ ЕКОНОМІЧНІ ЗАХОДИ ПІД ЧАС ВИХОДУ З КАРАНТИНУ

Основними соціально-економічними викликами другого етапу (під час виходу країни з карантину), які потребують адекватної відповіді в Україні, є такі:

- можливість негативного розвитку епідеміологічної ситуації внаслідок необґрунтовано швидкого скасування карантинних обмежень;
- необхідність імплементації нових соціально-епідеміологічних норм у технологію здійснення господарської діяльності;
- нестача коштів у соціально-вразливих верств населення (сім'ї з дітьми, особи з інвалідністю, пенсіонери й ін.) внаслідок додаткових протиепідемічних витрат і неможливості додаткового заробітку;
- дефіцит обігових коштів підприємств внаслідок тимчасового скорочення попиту та зміни кон'юнктури ринків;
- скорочення робочих місць внаслідок неможливості суб'єктів господарювання виплачувати заробітну плату.

Основні напрями державної антикризової економічної політики:

6.1. Населення

6.1.1. Субсидування соціально-незахищених верств населення (пенсіонери, багатодітні сім'ї, особи з інвалідністю, сироти й ін.).

6.1.2. Відстрочення сплати податку на доходи фізичних осіб за 2019 рік до 1 жовтня 2020 р.

6.1.3. Звільнення фізичних осіб від сплати пені за комунальними платежами.

6.1.4. Скасування виплат відсотків за споживчими кредитами на період карантину і 6 місяців після його скасування.

6.1.5. Цільова фінансова допомога найманим працівникам, які вимушені піти у відпустку за власний рахунок або по догляду за дитиною на час карантину, за рахунок коштів стабілізаційного фонду.

6.1.7. Спрощення та лібералізація надання житлових субсидій.

6.1.8. Надання розстрочки на оплату 50 % комунальних платежів, платежів за електроенергію, газ тощо до грудня 2020 р.

6.1.9. Скасування виплат відсотків за іпотечними та споживчими кредитами до грудня 2020 р.

6.2. Бізнес

Протидія неконтрольованому скороченню робочих місць.

6.2.1. Компенсація державою процентів за пільговими кредитами на виплату заробітної плати найманим робітникам на період карантину.

6.2.2. Введення податкових пільг підприємствам за створення нових робочих місць.

6.2.3. Надання пільгових кредитів підприємствам на розробку програмного забезпечення для забезпечення дистанційної роботи.

Протидія відволіканню обігових коштів суб'єктів підприємницької діяльності.

6.2.4. Податкова підтримка підвищення кваліфікації та перепрофілювання трудових ресурсів на перспективні професії.

6.2.5. Лібералізація штрафних санкцій у сфері оподаткування.

6.2.6. Запровадження податкових канікул на період до кінця кварталу, що слідує за кварталом, в якому було офіційно скасовано карантинні заходи, за основними податками для підприємств епідеміологічно-вразливих видів економічної діяльності.

6.2.7. Введення заборони на розривання орендних договорів.

Підтримка малого та середнього бізнесу.

6.2.8. Відстрочення платежів по вже наданих кредитах (кредитні канікули) малому та середньому бізнесу на період, не менший за 6 місяців після закінчення карантину.

6.2.9. Відстрочення обов'язкового застосування реєстраторів розрахункових операцій платниками єдиного податку.

6.2.10. Зменшення / скасування орендної плати для суб'єктів МСБ за рахунок компенсації бюджетними коштами.

6.2.11. Компенсація процентів за кредитами для мікро- та малого бізнесу.

Секторальна підтримка: медицина та охорона здоров'я.

6.2.12. Звільнення від оподаткування прибутку, отриманого від товарів для боротьби з пандемією (маски, тест-системи, медичне устаткування тощо), та звільнення від ПДВ й ввізного мита операцій з поставки та ввезення цих товарів.

6.2.13. Забезпечення додаткових доплат до заробітної плати медичним та іншим працівникам, які безпосередньо зайняті на роботах з ліквідації захворювання на коронавірусну хворобу (COVID-19).

6.2.14. Здійснення фінансування розширення розробки та виробництва вакцин і тестів, пов'язаних з коронавірусом.

6.2.15. Стимулювання вітчизняних виробників медичних товарів, фармацевтичних препаратів, обладнання, а також сировини, необхідних для ефективної протидії викликам та загрозам пандемій та ін. тяжким захворюванням.

Секторальна підтримка: агропромисловий комплекс.

6.2.16. Розширення доступу до пільгового кредитування суб'єктам агропромислового сектора.

6.2.17. Компенсація втрат бюджетів ОТГ від застосування пільг з ПДФО, земельного податку, податку на нерухомість.

Секторальна підтримка: електроенергетика.

6.2.18. Посилення фінансової відповідальності виробників електроенергії з негарантованих відновлюваних джерел генерації за точність прогнозування та впровадження повної оплати за небаланси.

6.2.19. Перегляд тарифу на передачу із виокремленням з його структури послуги з розвитку відновлюваних джерел енергії.

6.2.20. Запровадження пропорційного розподілу витрат за «зеленими» тарифами між постачальниками електроенергії згідно з даними їх комерційного обліку.

6.3. Макроекономічна політика

Зменшення адміністративного тиску на суб'єктів підприємницької діяльності.

6.3.1. Введення мораторію на перевірки контролюючими органами (на період до кінця кварталу, що слідує за кварталом, в якому було офіційно скасовано карантинні заходи).

6.3.2. Поширення online-режиму надання адміністративних послуг.

6.3.3. Подовження спрощеного режиму митних процедур з ввезення продовольчих та непродовольчих товарів першої необхідності, що використовуються для боротьби з пандемією.

6.3.4. Пролонгація дії дозвільних документів до офіційного завершення етапу виходу з карантину.

Макроекономічне й інституційне забезпечення.

6.3.5. Формування резервного фонду для підтримки підприємств, що здійснюють діяльність, спрямовану на боротьбу з пандемією.

6.3.6. Компенсація недоотриманих місцевими бюджетами доходів (податкові пільги та скорочення проектного фінансування) за рахунок коштів державного бюджету.

6.3.7. Розробка протоколів ведення бізнесу в період карантину та виходу з нього.

Грошово-кредитна політика.

6.3.8. Забезпечення стабільності валютного ринку.

6.3.9. Продовження співпраці з МВФ, Світовим Банком, ЄЦБ щодо отримання Україною доступу до кредитних програм міжнародних фінансових організацій.

6.3.10. Порушення перед Урядом США та іншими країнами питання надання кредитних гарантій під випуск єврооблігацій України з метою рефінансування зовнішнього боргу.

7. ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ В ПОСТПАНДЕМІЧНИЙ ПЕРІОД

Основними напрямками антикризової політики третього етапу (стабілізація та відновлення економіки) є такі:

- необхідність переходу в державній політиці від державної підтримки до державного стимулювання відновлення та розвитку;
- необхідність врахування нових економічних реалій в організації бізнес-процесів;
- необхідність підготовки населення та бізнесу для роботи в нових умовах;
- спрямування державної політики на залучення інвестицій та створення робочих місць;
- стимулювання зайнятості та самозайнятості.

Основні напрями державної антикризової економічної політики постпандемічного періоду:

7.1. Населення

7.1.1. Стабілізація та забезпечення поступового зростання доходів усіх верств населення, вихід на докризовий рівень реальних доходів населення.

7.2.2. Поступове підвищення виплат соціального характеру.

7.2. Бізнес

Проведення ефективної політики збереження та створення нових робочих місць.

7.2.1. Запровадження податкового кредиту з податку на прибуток у фіксованій сумі 50 тис. грн за кожне новостворене робоче місце в пріоритетних видах економічної діяльності та 25 тис. грн – в інших.

7.2.2. Впровадження системи перепрофілювання та перепідготовки трудових ресурсів відповідно до структурної перебудови економіки.

Забезпечення платоспроможного попиту населення.

7.2.3. Скорочення рівня безробіття за рахунок заповнення створюваних робочих місць.

7.2.4. Збільшення мінімальної заробітної плати та пенсій з відповідною індексацією соціальних стандартів і соціальних виплат.

Проведення ефективної імпортозаміщуючої промислової політики та насичення внутрішнього ринку продукцією вітчизняних товаровиробників, в першу чергу споживчого призначення.

7.2.5. Створення фонду промислового розвитку для фінансування проєктів щодо організації виробництва продукції, яка не виробляється в країні, в першу чергу товарів народного споживання. Джерелом коштів фонду є Державний бюджет України.

7.2.6. Розробка державної цільової програми імпортозаміщення, в першу чергу товарів народного споживання, в рамках якої реалізуються відповідні проєкти.

Проведення ефективної політики енергозбереження в усіх галузях економіки.

7.2.7. Складання енергетичних балансів в цілому по країні, за видами економічної діяльності та регіонами.

7.2.8. Проведення енергоаудиту та складання енергетичних паспортів на підприємствах і в організаціях різних галузей економіки.

7.2.9. Створення фонду енергозбереження для фінансування проєктів щодо організації виробництва енергозберігаючого обладнання або виробництва альтернативних джерел енергії, а також впровадження енергозберігаючих технологій. Джерелом коштів фонду є Державний бюджет України.

7.2.10. Розробка, затвердження та реалізація державної цільової програми енергозбереження, виробництва енергозберігаючого обладнання, а також виробництва альтернативних джерел енергії. В рамках цієї програми реалізуються окремі проєкти.

7.2.11. Розробка та реалізація програми податкового стимулювання економії енергоресурсів у процесі їх промислового та побутового споживання.

Підтримка та стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу.

7.2.12. Створення фонду розвитку малого та середнього бізнесу для фінансування проєктів за участю приватних малих і середніх підприємств з організації виробництва

товарів народного споживання, а також енергозберігаючого обладнання.

7.2.13. Надання державних гарантій по кредитах малим і середнім підприємствам.

7.2.14. Забезпечення пільгового кредитування мікро- та малим підприємствам за рахунок фонду розвитку підприємництва.

7.2.15. Запровадження податкових канікул для малих і середніх підприємств, які беруть участь у реалізації проєктів з організації виробництва товарів народного споживання або енергозберігаючого обладнання.

7.2.16. Розширення застосування суб'єктами малого та середнього бізнесу спрощеної системи оподаткування за рахунок збільшення граничної величини доходу для 1-3 груп платників.

7.2.17. Податкове стимулювання підприємств в галузі інформаційних технологій, інфраструктурних підприємств.

7.2.18. Податкове стимулювання підприємств, що створюють нові робочі місця за пріоритетними видами діяльності.

7.2.19. Формування територіальних науково-виробничих кластерів, технопарків, промислових зон для реалізації проєктів.

7.2.20. Мінімізація фінансових і часових витрат на реєстрацію, перереєстрацію та ліквідацію суб'єктів господарювання.

7.2.21. Зменшення переліку документів, що подаються для одержання дозволів і ліцензій.

Державна податкова підтримка зростання виробництва у провідних видах економічної діяльності.

7.2.22. Зменшення базової ставки ПДВ до 18 % (в перспективі до 15 %).

7.2.23. Введення пільгової диференційованої ставки ПДВ на операції з постачання на території України товарів першої необхідності.

7.2.24. Зменшення ставки податку на прибуток для стимулювання розвитку пріоритетних галузей.

7.2.25. Обґрунтування та законодавче забезпечення використання спеціальних економічних зон індустріального типу з пільговими податковими режимами для реалізації проєктів в рамках державних цільових програм.

Стабілізація ситуації та розвиток сільськогосподарського сектора економіки.

7.2.26. Часткова компенсація відсотків по кредитах, наданих сільськогосподарським виробникам для закупівлі вітчизняної сільськогосподарської техніки, мінеральних добрив та палива.

7.2.27. Закупівля Аграрним фондом сільськогосподарської продукції у вітчизняних товаровиробників за узгодженими цінами з можливим подальшим зворотним викупом її з урахуванням витрат на збереження.

7.2.28. Мотивація та підтримка створення кооперативів різного типу за участю малих сільськогосподарських підприємств і фермерських господарств.

Відновлення здоров'я ринку електроенергії із викоріненням негативних факторів, що заважають його нормальному функціонуванню.

7.2.29. Розбудова системи довгострокової торгівлі електроенергією виключно на біржовій основі із упровадження ф'ючерсних і форвардних контрактів.

7.2.30. Зміна механізму спеціальних обов'язків із перекладанням цих функцій безпосередньо на виробників електроенергії державної форми власності і постачальників універсальних послуг із упровадження фінансової відповідальності останніх за небаланси таких послуг.

7.2.31. Ліквідація гарантованого покупця, як штучного суб'єкта ринку та перекладання його функцій на прямих учасників торгівлі.

7.2.32. Поєднання різних форм торгівлі на ринку на добу наперед та внутрішньодобовому ринку на основі багатосесійності.

7.2.33. Запровадження самостійної участі виробників електроенергії з негарантованих відновлюваних джерел у торгах.

7.2.34. Створення балансуєчого ринку окремих сегментів з торгівлі балансуєчою потужністю та балансуєчою енергією.

7.2.35. Встановлення економічно обґрунтованих цінових обмежень на основі об'єктивного розрахунку короткострокових маржинальних витрат.

7.2.36. Створення постійно діючої незалежної Ради енергетичних ринків.

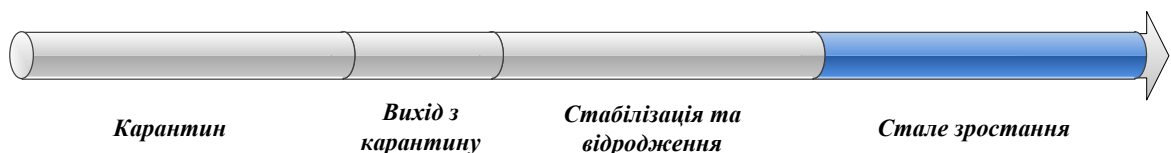
7.3. Макроекономічна політика

Грошово-кредитна політика.

7.3.1. Здійснення помірної контрольованої девальвації гривні для оздоровлення економіки і стимулювання експорту.

7.3.3. Проведення корегування середньострокового та довгострокового таргету інфляції.

8. ДОВГОСТРОКОВА ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА СТАЛОГО ЗРОСТАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ВІРУСНИМ ЗАХВОРЮВАННЯМ В УКРАЇНІ

Основними напрямками цього етапу є такі:

8.1. Населення

8.1.1. Забезпечення стійкого зростання реальних доходів населення як основи платоспроможного попиту.

8.2. Бізнес

Підтримка і стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу.

8.2.1. Обґрунтування заміни спрощеної системи оподаткування системою податкових пільг у рамках звичайної системи оподаткування.

8.2.2. Дерегулювання та нейтралізація адміністративних бар'єрів для розвитку малого бізнесу:

- мінімізація фінансових і часових витрат суб'єктів господарювання;
- зменшення переліку документів, що подаються для одержання дозволів і ліцензій;

- скорочення кількості видів діяльності й робіт, що вимагають одержання дозвільних документів.

8.2.3. Пом'якшення контролю за діяльністю суб'єктів малого підприємництва.

Забезпечення стратегічної енергетичної безпеки та екологоорієнтований саморозвиток ринку електроенергії.

8.2.4. Розробка ефективного методичного підходу та підготовка якісних аналітичних звітів з оцінки адекватності розвитку потужностей в Україні.

8.2.5. Вибір пріоритетів середньо- та довгострокового інноваційного розвитку електроенергетики.

8.2.6. Розбудова ринку потужностей як механізму стимулювання адекватного розвитку потужностей електроенергетики відповідно до споживчого навантаження у різних умовах.

8.2.7. Запровадження «зелених» аукціонів як складової механізму ринку потужностей.

8.2.8. Удосконалення системи державного технічного й екологічного нагляду за об'єктами електрогенерації.

8.3. Макроекономічна політика

Структурна перебудова національної економіки.

8.3.1. Пріоритетний розвиток сфер і видів економічної діяльності, що забезпечують протипандемічну стійкість національної економіки (виробництво медичної техніки та засобів захисту, розвиток виробництв на основі молекулярної біології, фармації тощо).

8.3.2. Стимулювання розвитку підприємств креативної економіки, що розробляють продукти інтелектуальної праці.

8.3.3. Розширення сфери застосування дистанційної праці за рахунок цифровізації та впровадження інформаційних технологій.

8.3.4. Розширення застосування інструментів державних гарантій для фінансування інфраструктурних проєктів та стимулювання імпортозаміщення.

Розробка та впровадження національної програми збереження та розвитку трудового потенціалу країни.

8.3.5. Реформування галузі охорони здоров'я населення.

8.3.6. Реорганізація та якісне оновлення системи середньої, професійно-технічної та вищої освіти.

8.3.7. Формування системи проблемно-орієнтованого розвитку людських ресурсів.

Забезпечення пріоритетного розвитку високотехнологічного сектора економіки та переходу її до нового технологічного укладу.

8.3.8. Запровадження цілеспрямованої державної політики стимулювання розвитку високотехнологічного сектора шляхом:

- скасування неефективних податкових пільг і введення дієвих стимулів задля прискорення створення інноваційної продукції;

- удосконалення спеціального режиму оподаткування технопарків та інших спеціальних економічних зон науково-технічної спрямованості.

8.3.9. Збереження та розвиток науково-технічного потенціалу за рахунок:

- забезпечення передбаченого законодавством рівня фінансування фундаментальних і прикладних досліджень у розмірі не менше 1,7–2,0 % ВВП;
- стимулювання витрат суб'єктів господарювання на наукові дослідження, виконані як власними силами, так і за рахунок залучення спеціалізованих наукових організацій та навчальних закладів, шляхом застосування прирісного податкового кредиту за ставкою 50%;
- введення дієвих стимулів реалізації інвестиційних проєктів інноваційного спрямування та прискорення створення інноваційної продукції інноваційними підприємствами й організаціями.

Підвищення якості державного управління.

8.3.10. Залучення на державну службу професійно-підготовлених і досвідчених фахівців з постійною їхньою перепідготовкою.

8.3.11. Розробка чіткої моделі держави з єдиними цілями та цінностями й на цій основі створення та реалізація стратегії соціально-економічного розвитку України, заснованої на науково-технічному та інноваційному розвитку з урахуванням глобальних викликів світової економіки.

8.3.12. Побудова цілісної та узгодженої системи державного управління економікою країни та її науково-технічним і соціально-економічним розвитком.

8.3.13. Скорочення кількості контролюючих органів.

Грошово-кредитна політика.

8.3.14. Розширення переліку цільових орієнтирів формування грошово-кредитної політики.

8.3.15. Розвиток інструментів покриття дефіциту бюджету та довгострокового рефінансування інвестиційних проєктів за пільговими ставками.

8.3.16. Розвиток дистанційних фінансових сервісів і зменшення фізичних контактів при наданні банківських послуг.

8.3.17. Стимулювання зростання національної економіки після завершення карантину при забезпеченні цінової, валютно-курсової і фінансової стабільності.

9. АНТИКРИЗОВІ ЗАХОДИ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ПРОТИДІЇ ПАНДЕМІЇ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Заходи	№ етапу				Відповідальний орган	Нормативно-правове врегулювання
	1	2	3	4		
Населення						
Відстрочення граничних термінів декларування та сплати податку на доходи фізичних осіб за 2019 рік відповідно до 1 липня та 1 жовтня 2020 р.	+/х	+/х			Міністерство фінансів України, Державна фіскальна служба України	Податковий кодекс України
Надання субсидій соціально-незахищеним верствам населення (пенсіонерам, багатодітним сім'ям, особам з інвалідністю, сиротам тощо)	+	+			Міністерство соціальної політики, Міністерство фінансів України, КМУ	Постанова КМУ
Надання цільової фінансової допомоги найманим працівникам, які вимушені піти у відпустку за власний рахунок або по догляду за дитиною на час карантину, за рахунок коштів стабілізаційного фонду	+	+			Міністерство соціальної політики, Міністерство фінансів України, КМУ	Постанова КМУ
Зменшення ставок ПДФО на період вимушеної самоізоляції	+	+			Державна фіскальна служба України	Податковий кодекс України
Введення податкового кредиту для компенсації витрат роботодавців (податок на прибуток, єдиний податок) та фізичних осіб (єдиний податок, ПДФО) на підвищення кваліфікації та перепрофілювання трудових ресурсів на перспективні професії.		+	+		Державна фіскальна служба України	Податковий кодекс України
Незастосування пені за несвоєчасну сплату комунальних платежів	+	+			Міністерство соціальної політики, Міністерство фінансів України, КМУ	Постанова КМУ
Надання розстрочки на оплату 50 % комунальних платежів на період з березня 2020 по грудень 2020 р.	+	+			Міністерство соціальної політики, Міністерство фінансів України, КМУ	Постанова КМУ
Переведення адміністративних послуг, що надаються населенню, в режим online.	+/х	+/х	+	+	Міністерство цифрової інформації України, Державна регуляторна служба України	Закон України «Про адміністративні послуги»
Скасування виплат відсотків за споживчими кредитами на період карантину + 6 місяців	+	+			НБУ	Постанова правління НБУ

Заходи	№ етапу				Відповідальний орган	Нормативно-правове врегулювання
	1	2	3	4		
Скасування виплат основних платежів та відсотків за іпотечними кредитами на період карантину + 6 місяців	+	+			НБУ	Постанова правління НБУ
Створення online інформативного штабу для роз'яснення населенню правил користування online-сервісами	+	+			Органи місцевого самоврядування, Міністерство цифрової трансформації України, Державна регуляторна служба	Постанова КМУ
Бізнес						
Скасування штрафів та пені за порушення термінів декларування та сплати податків на час карантину	+	+	-	-	Державна фіскальна служба України	Податковий кодекс України
Надання прямої фінансової допомоги юридичним особам, фізичним особам – підприємцям та самозайнятим особам у тих видах діяльності, які найбільшою мірою постраждали від пандемії					Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Асоціація підприємств України, Асоціація товаровиробників, УСПП НБУ	Закон України №540-IX від 30.03.2020 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби Постанова КМУ «Про створення резервного фонду для підтримки МСБ на пріоритетні цілі Постанова НБУ
• отримання кредитів в межах державної програми доступних кредитів 5-7-9%	+	+				
• створення резервного фонду для підтримки МСБ на пріоритетні цілі	+/х	+/х				
• безвідсоткові кредити на виплату заробітної плати під час карантину		+				
• програма «Нові гроші»		+	+			
• застосування прямої державної допомоги мікропідприємствам, суб'єктам МСП за умови скорочення виручки на 50 % і більше у розмірі 1 мінімального розміру заробітної плати на 1 працівника	+	+				
Скасування штрафів та пені за порушення термінів декларування та сплати податків на час карантину	+/х	+/х			Державна фіскальна служба України	Податковий кодекс України
Податкові канікули з єдиного податку, земельного податку та податку на майно на час карантину	+/х	+/х			Державна фіскальна служба України	Податковий кодекс України
Відстрочення без нарахування пені на період до 6 місяців сплати податкової заборгованості, рішення про стягнення якої було прийняте до 01.03.2020 р.	+/х	+/х			Державна фіскальна служба України	Податковий кодекс України

Заходи	№ етапу				Відповідальний орган	Нормативно-правове врегулювання
	1	2	3	4		
Скасування плати за землю з 01.03.2020-31.05.2020 р.	+	+			Державна фіскальна служба України	Податковий кодекс України
Скасування податку на об'єкти нежитлової нерухомості з 01.03.2020-31.05.2020 р.	+/х	+/х			Державна фіскальна служба України	Податковий кодекс України
Звільнення громадян-підприємців від нарахування та сплати ЄСВ на період карантину	+/Х	+/Х			Пенсійний фонд України	Закон України «Про єдиний соціальний внесок»
Скасування оподаткування податком на додану вартість операції з ввезення на митну територію України та/або операції з постачання на митній території України товарів (в тому числі лікарських засобів, медичних виробів та/або медичного обладнання), необхідних для виконання заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню, локалізацію та ліквідацію спалахів, епідемій та пандемій коронавірусної хвороби (COVID-19), перелік яких визначено Кабінетом Міністрів України	+/х	+/х			Міністерство фінансів України	Податковий кодекс України
Розширення застосування суб'єктами малого та середнього бізнесу спрощеної системи оподаткування за рахунок збільшення граничної величини доходу для 1-3 груп платників		+/х	+		Міністерство фінансів України, КМУ	Податковий кодекс України
Звільнення від сплати ввізного мита на товари (в тому числі лікарські засоби, медичні вироби, медичне обладнання), необхідні для виконання заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню, локалізацію та ліквідацію спалахів, епідемій та пандемій коронавірусної хвороби (COVID-19), перелік яких визначено Кабінетом Міністрів України	+/х	+/х			Державна митна служба України	Митний кодекс України
Мораторій на здійснення заходів державного нагляду (контролю)	+/х	+/х			Контролюючі органи України	Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» Закон України №540-ІХ від 30.03.2020 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення

Заходи	№ етапу				Відповідальний орган	Нормативно-правове врегулювання
	1	2	3	4		
						додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби
Мораторій на податкові перевірки	+/х	+/х			Державна фіскальна служба України	Податковий кодекс України, Закон України №540-ІХ від 30.03.2020 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби»
Часткова (до 50%) компенсація за рахунок бюджетних коштів орендної платні орендодавцям на період карантину, які надають приміщення підприємствам-орендарям, що здійснюють діяльність, спрямовану на боротьбу з пандемією	+	+			Державна фіскальна служба України, Міністерство фінансів України	Господарський кодекс України Цивільний кодекс України Постанова КМУ від 11.03.2020 № 211 "Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2"
Відстрочення (скасування) сплати орендних платежів за оренду майна, що знаходиться в державній або комунальній власності	+	+			Органи місцевого самоврядування Органи місцевого самоврядування	
Скорочення на 50 % орендної плати для суб'єктів МСБ за рахунок компенсації бюджетними коштами	+	+			Органи місцевого самоврядування	
Введення заборони на розривання орендних договорів на період карантину	+	+			Органи місцевого самоврядування	
Переведення адміністративних послуг, що надаються суб'єктам підприємництва, включаючи отримання довідок в контролюючих органах, у режим online.	+/х	+/х	+	+	Державна регуляторна служба України	Закон України «Про адміністративні послуги»
Спрощення митних процедур з ввезення продовольчих і непродовольчих товарів першої необхідності	+/х	+/х			Державна митна служба України Державна регуляторна служба України	Митний кодекс України
Запровадження податкового кредиту з податку на прибуток у фіксованій сумі 50 тис грн. за кожне новостворене робоче місце в пріоритетних видах економічної діяльності та 25 тис грн – в інших		+	+		Державна фіскальна служба України	Податковий кодекс України
Надання державних гарантій по кредитах малим і		+	+		Міністерство фінансів	Бюджетний кодекс України

Заходи	№ етапу				Відповідальний орган	Нормативно-правове врегулювання
	1	2	3	4		
середнім підприємствам					України ВРУ	
Запровадження податкових канікул для малих і середніх підприємств, які приймають участь в реалізації проектів з організації виробництва товарів народного споживання або енергозберігаючого обладнання, надаються шляхом звільнення від оподаткування прибутку протягом трьох років та застосування зменшеної на 50 % ставки відповідного податку протягом двох наступних років за умови фінансування не менш 30% вартості проектів приватними підприємствами		+	+		ВРУ, Міністерство фінансів України, Державна фіскальна служба України	Податковий кодекс України
Податкове стимулювання підприємств у галузі інформаційних технологій, інфраструктурних підприємств		+	+	+	Державна фіскальна служба України, Міністерство фінансів України	Податковий кодекс України
Податкове стимулювання підприємств, що створюють нові робочі місця за пріоритетними видами діяльності			+		Державна фіскальна служба України, Міністерство фінансів України	Податковий кодекс України
Формування територіальних науково-виробничих кластерів, технопарків, промислових зон для реалізації проектів. Приватні підприємства повинні профінансувати не менш 30% їх вартості. Учасникам проекту в користування (оренду) передаються промислові приміщення, які розташовані в промислових зонах, а закупівля обладнання та трансфер технологій здійснюється за кошти фонду промислового розвитку, які надані у кредит за ставкою рефінансування НБУ		+	+	+	Державна фіскальна служба України, Міністерство фінансів України	Податковий кодекс України
Введення пільгової диференційованої ставки ПДВ на операції з поставки на території України товарів першої необхідності			+	+	Державна фіскальна служба України, Міністерство фінансів України	Податковий кодекс України
Запровадження спеціальних економічних зон індустріального типу з пільговими податковими режимами			+	+	Державна фіскальна служба України, Міністерство фінансів України	Податковий кодекс України
Зменшення ставки податку на прибуток для стимулювання розвитку пріоритетних галузей			+	+	Державна фіскальна служба України, Міністерство	Податковий кодекс України

Заходи	№ етапу				Відповідальний орган	Нормативно-правове врегулювання
	1	2	3	4		
					фінансів України	
Пріоритетний розвиток сфер та видів економічної діяльності, що забезпечують протипандемічну стійкість національної економіки			+	+	Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України	Постанова КМУ
Обґрунтування заміни спрощеної системи оподаткування системою податкових пільг для МСП у загальній системі оподаткування			+	+	Міністерство фінансів України	Податковий кодекс України
Стимулювання розвитку підприємств креативної економіки, що розробляють продукти інтелектуальної праці			+	+	Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України	
Тимчасова відмова від моделі самодиспетчеризації та впровадження інтегрованого процесу централізованого планування на ринку електроенергії	+	+			НКРЕКП	Прийняти Постанову НКРЕКП «Про запровадження надзвичайного стану в електроенергетиці»
Запровадження односторонньої біржової торгівлі на ринку електричної енергії на основі оптимізаційної функції мінімізації витрат за методом маржинального ціноутворення	+	+				
Спрощення часових сегментів ринку та наближення їх границь до реального часу постачання електроенергії	+	+				
Позбавлення фінансової відповідальності постачальників електроенергії за небаланси та розрахунки за обсяги спожитої енергії за системною ціною	+	+				
Посилення фінансової відповідальності виробників електроенергії з негарантованих відновлюваних джерел генерації та впровадження повної оплати за небаланси					Верховна Рада України	Зміни до Закону України «Про ринок електричної енергії» від 13.04.2017 № 2019-VIII
		+	+	+	НКРЕКП	Зміни до Постанови НКРЕКП «Про затвердження Правил ринку» від 14.03.2018 № 307

Заходи	№ етапу				Відповідальний орган	Нормативно-правове врегулювання
	1	2	3	4		
Перегляд тарифу на передачу електроенергії із виокремленням з його структури послуги з розвитку відновлюваних джерел енергії					Верховна Рада України	Зміни до Закону України «Про ринок електричної енергії» від 13.04.2017 № 2019-VIII
		+	+	+	НКРЕКП	Зміни до Постанови НКРЕКП «Про затвердження Порядку встановлення (формування) тарифу на послуги з передачі електричної енергії» від 22.04.2019 № 585
					НКРЕКП	Прийняти Постанову НКРЕКП «Про затвердження тарифу на послуги передачі електроенергії на 2020 рік»
Запровадження пропорційного розподілу витрат за «зеленими» тарифами між постачальниками електроенергії згідно даних їх комерційного обліку		+	+	+	Верховна Рада України	Зміни до Закону України «Про ринок електричної енергії» від 13.04.2017 № 2019-VIII
					НКРЕКП	Зміни до Постанови НКРЕКП «Про затвердження Правил ринку» від 14.03.2018 № 307
Розбудова строкового ринку електроенергії на біржовій основі			+	+	Верховна Рада України	Зміни до Закону України «Про ринок електричної енергії» від 13.04.2017 № 2019-VIII
					НКРЕКП	Зміни до Постанови НКРЕКП «Про затвердження Правил ринку» від 14.03.2018 № 307
Зміна механізму покладання спеціальних обов'язків із перекладанням цих функцій безпосередньо на виробників електроенергії державної форми власності і постачальників універсальних послуг із впровадження фінансової відповідальності останніх за небаланси таких послуг			+	+	Кабінет Міністрів України	Зміни до Постанови КМУ «Про затвердження Положення про покладання спеціальних обов'язків на учасників ринку електричної енергії для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку електричної енергії» від 05.06.2019 № 483
					Кабінет Міністрів України	Зміни до Постанови КМУ «Про затвердження Положення про покладання спеціальних обов'язків на учасників ринку електричної енергії для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку електричної енергії» від 05.06.2019 № 483

Заходи	№ етапу				Відповідальний орган	Нормативно-правове врегулювання
	1	2	3	4		
Ліквідація гарантованого покупця та перекладання його функцій на прямих учасників торгівлі			+	+	Верховна Рада України	Зміни до Закону України «Про ринок електричної енергії» від 13.04.2017 № 2019-VIII
					НКРЕКП	Зміни до Постанови НКРЕКП «Про затвердження Правил ринку» від 14.03.2018 № 307
						Зміни до Постанови НКРЕКП «Про затвердження Правил ринку «на добу наперед» та внутрішньодобового ринку» від 14.03.2018 № 308
Створення двохсегментного балансуючого ринку – ринку балансуючої потужності та ринку балансуючої енергії			+	+	Верховна Рада України	Зміни до Закону України «Про ринок електричної енергії» від 13.04.2017 № 2019-VIII
					НКРЕКП	Зміни до Постанови НКРЕКП «Про затвердження Правил ринку» від 14.03.2018 № 307
Встановлення економічно обґрунтованих цінових обмежень на електроенергію			+	+	НКРЕКП	Прийняти Постанову НКРЕКП «Про методику розрахунку граничних цін на ринку електричної енергії»
						Прийняти Постанову НКРЕКП «Про затвердження граничних цін на ринку електричної енергії»
Розробка методичного підходу до оцінки адекватності розвитку потужностей в Україні				+	НКРЕКП	Прийняти Постанову НКРЕКП «Про методику формування звіту з оцінки адекватності розвитку потужностей в Україні»
Підготовка та прийняття звіту з оцінки адекватності розвитку потужностей в Україні у 2020 р.				+	Оператор систем передачі	Прийняти Постанову НКРЕКП «Про затвердження звіту з оцінки адекватності розвитку потужностей в Україні на 2021 – 2030 рр.»
					НКРЕКП	
Вибір пріоритетів середньострокового та довгострокового сталого розвитку електроенергетики				+	Кабінет Міністрів України	Прийняти Постанову КМУ «Про встановлення пріоритетів середньострокового та довгострокового розвитку об'єктів електроенергетики»

Заходи	№ етапу				Відповідальний орган	Нормативно-правове врегулювання
	1	2	3	4		
Розбудова ринку потужностей України на організованій основі				+	Верховна Рада України	Зміни до Закону України «Про ринок електричної енергії» від 13.04.2017 № 2019-VIII
					Кабінет Міністрів України	Прийняти Постанову КМУ «Про засади функціонування ринку потужностей електроенергетики України»
Запровадження «зелених» аукціонів як складової механізму ринку потужностей				+	Верховна Рада України	Зміни до Закону України «Про ринок електричної енергії» від 13.04.2017 № 2019-VIII
					Верховна рада України	Зміни до Закону України «Про альтернативні джерела енергії» від 20.02.2003 № 555-IV
					Кабінет Міністрів України	Прийняти Постанову КМУ «Про засади функціонування ринку потужностей в електроенергетиці України»
Удосконалення системи державного енергетичного та екологічного нагляду за об'єктами електрогенерації				+	Кабінет Міністрів України	Прийняти Постанову КМУ «Про посилення державного енергетичного та екологічного нагляду за об'єктами електрогенерації»
					Державна інспекція з енергетичного нагляду України	Затвердити стандарти технічного та екологічного нагляду за об'єктами електроенергетики
					Державна екологічна інспекція України	
Стимулювання розвитку підприємств креативної економіки, що розробляють об'єкти інтелектуальної власності			+	+	Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України	Закон України «Про телекомунікації» Закон України «Про доступ до об'єктів будівництва, транспорту, електроенергетики з метою розвитку телекомунікаційних мереж»
Удосконалення спеціального режиму оподаткування технопарків та інших спеціальних економічних зон науково-технічної спрямованості			+		Міністерство освіти і науки України, Міністерство розвитку економіки, торгівлі та	Закон України «Про електронні довірчі послуги» Податковий кодекс України Проект Закону «Про хмарні послуги»

Заходи	№ етапу				Відповідальний орган	Нормативно-правове врегулювання
	1	2	3	4		
					сільського господарства України, Міністерство Фінансів України	Проект Закону «Про електронні комунікації»
Введення дієвих стимулів по прискоренню створення інноваційної продукції в реальному секторі економіки			+		Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України Міністерство фінансів України	
Фінансування фундаментальних та прикладних досліджень у розмірі не менше 1,7 – 2,0% до ВВП			+	+	Міністерство фінансів України ВРУ	Закони України «Про державний бюджет України на відповідний рік»
Застосування прирісного податкового кредиту за ставкою 50% для стимулювання власних НДДКР, що здійснюються суб'єктами господарювання			+		Міністерство фінансів України	Зміни до Податкового кодексу України
Введення дієвих стимулів реалізації інвестиційних проектів інноваційного спрямування та прискорення створення інноваційної продукції інноваційними підприємствами та організаціями шляхом запровадження 20%-го прирісного податкового кредиту з податку на прибуток				+	Міністерство фінансів України	Зміни до Податкового кодексу України
Податкові канікули за податку на прибуток для підприємств, що розробляють об'єкти інтелектуальної праці на 5 років за умови здійснення ними такої діяльності протягом п'яти попередніх років				+	Міністерство фінансів України	Зміни до Податкового кодексу України
Створення спеціальної віртуальної економічної зони (Diiа City) ІТ-компаній для віртуальної реєстрації компаній, які займаються експортом послуг і рішень у сфері інформаційних технологій		+ / X	+		Міністерство освіти і науки України Міністерство цифрової трансформації України Міністерство фінансів України	Зміни в Закон України «Про спеціальні економічні зони» Зміни до Податкового кодексу України
Макроекономічна політика						
Проведення моніторингу наслідків карантинних заходів з визначенням найбільш постраждалих видів	+	-	-	-	Міністерство розвитку економіки, торгівлі та	Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України

Заходи	№ етапу				Відповідальний орган	Нормативно-правове врегулювання
	1	2	3	4		
економічної діяльності					сільського господарства України, Асоціація підприємств України, Асоціація товаровиробників, УСПП	«Про затвердження методичних рекомендацій з проведення моніторингу наслідків карантинних заходів з визначенням найбільш постраждалих видів економічної діяльності»
Відстрочка переоформлення дозвільних документів до кінця дії карантину	+/X	+/X			Державна регуляторна служба України	Закон України «Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності»
Переведення адміністративних послуг, що надаються суб'єктам підприємництва, включаючи отримання довідок в контролюючих органах, в режим online	+	+	+	+	Державна регуляторна служба України	Закон України «Про адміністративні послуги»
Створення online інформативного штабу на порталі для підприємців для консультування підприємств малого та середнього бізнесу щодо можливості отримання державної підтримки, протоколів виходу з карантину	+/X	+/X			Державна регуляторна служба України	Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України
Формування резервного фонду для підтримки підприємств, що здійснюють діяльність, спрямовану на боротьбу з пандемією.	+	+			Верховна Рада України, Міністерство фінансів України	Бюджетний кодекс України Закон України «Про Державний бюджет України на 2020 р.»
Збільшення видатків на підтримку населення та бізнесу до рівня розвинених країн (5–10 % ВВП)	+	+			Верховна Рада України, Міністерство фінансів України	Бюджетний кодекс України Закон України «Про Державний бюджет України на 2020 р.»
Збільшення дефіциту бюджету щонайменше до 6% для формування достатніх фіскальних стимулів	+				Міністерство фінансів України	Бюджетний кодекс України Закон України «Про Державний бюджет України на 2020 р.»
Компенсація недоотриманих місцевими бюджетами доходів (скорочення проєктного фінансування) за рахунок коштів державного бюджету	+	+	+		Міністерство фінансів України Міністерство розвитку громад та територій України, Мінекономрозвитку та сільського господарства	Бюджетний кодекс України Закон України «Про Державний бюджет України на 2020 р.»
Додаткова дотація на компенсацію втрат доходів місцевих бюджетів внаслідок надання пільг,	+	+			Міністерство фінансів України	Закон України «Про Державний бюджет України на 2020 р.»

Заходи	№ етапу				Відповідальний орган	Нормативно-правове врегулювання
	1	2	3	4		
встановлених державою						
Впровадження системи перепрофілювання та перепідготовки трудових ресурсів відповідно до структурної перебудови економіки		+	+	+	Міністерство освіти і науки України	Закон України «Про вищу освіту» Закон України «Про професійно-технічну освіту»
Створення робочих місць за пріоритетними видами економічної діяльності		+	+		Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Профільні міністерства	Державна програма створення робочих місць
Створення фонду промислового розвитку для фінансування проєктів по організації виробництва продукції, яка не виробляється в країні, в першу чергу товарів народного споживання			+	+	Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України	Закон України «Про Державний бюджет України» Державна програма створення робочих місць
Розробка державної цільової програми по імпортозаміщенню			+		Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України	Державна цільова програма по імпортозаміщенню
Залучення учасників проєктів до здійснення діяльності в промислових зонах та індустріальних парках шляхом надання їм у користування (оренду) промислових приміщень, які розташовані в промислових зонах, а закупівля обладнання та трансфер технологій здійснюється за кошти фонду промислового розвитку, які надані у кредит за ставкою рефінансування НБУ			+	+	Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України	Державна цільова програма по імпортозаміщенню
Створення фонду розвитку малого та середнього бізнесу для фінансування проєктів за участю приватних малих та середніх підприємств з організації виробництва товарів народного споживання, а також енергозберігаючого обладнання.		+	+		Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України	Закон України «Про Державний бюджет України»
Мінімізація фінансових та часових витрат на реєстрацію, перереєстрацію та ліквідацію суб'єктів господарювання			+	+	Державна регуляторна служба України	Закон України «Про адміністративні послуги»

Заходи	№ етапу				Відповідальний орган	Нормативно-правове врегулювання
	1	2	3	4		
Зменшення базової ставки ПДВ до 18% (в перспективі до 15%)			+	+	Державна фіскальна служба України	Податковий кодекс України
Розширення сфери застосування дистанційної праці за рахунок цифровізації та впровадження інформаційних технологій			+	+	Міністерство соціальної політики України	Кодекс законів про працю
Мінімізація фінансових та часових витрат на реєстрацію, перереєстрацію та ліквідацію суб'єктів господарювання			+	+	Державна регуляторна служба України	Концепція дерегулювання економіки
Зменшення фінансових та часових витрат на реєстрацію майнових прав суб'єктів господарювання				+	Державна регуляторна служба України	Концепція дерегулювання економіки
Мінімізація фінансових та часових витрат суб'єктів господарювання на отримання дозволів та ліцензій			+	+	Державна регуляторна служба України	Концепція дерегулювання економіки
Зменшення переліку документів, що подаються для одержання дозволів та ліцензій				+	Державна регуляторна служба України	Концепція дерегулювання економіки
Скорочення часових і грошових витрат суб'єктів господарювання на отримання адміністративних послуг			+	+	Державна регуляторна служба України	Концепція дерегулювання економіки
Скасування ліцензування видів господарської діяльності, провадження яких не пов'язано із загрозою безпеці держави, життю та здоров'ю людей, погіршенням стану навколишнього природного середовища, а також стосовно яких існують інші засоби державного регулювання			+		Державна регуляторна служба України	Концепція дерегулювання економіки
Скорочення кількості видів діяльності й робіт, що вимагають одержання дозвільних документів			+		Державна регуляторна служба України	Концепція дерегулювання економіки
Зменшення фінансових та часових витрат на проходження митних процедур		+	+	+	Державна регуляторна служба України	Концепція дерегулювання економіки
Пом'якшення контролю за діяльністю суб'єктів малого підприємництва		+	+		Державна регуляторна служба України	Концепція дерегулювання економіки
Скорочення кількості контролюючих органів			+	+	Державна регуляторна служба України	Концепція дерегулювання економіки
Створення та забезпечення функціонування комплексної системи перепідготовки державних службовців			+	+	Міністерство освіти і науки України, Національна академія наук України	Закон України «Про державну службу» Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про систему професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних
Розробка комплексної системи підготовки/перепідготовки фахівців об'єднаних			+		Міністерство розвитку громад та територій	

Заходи	№ етапу				Відповідальний орган	Нормативно-правове врегулювання
	1	2	3	4		
територіальних громад					України; Міністерство освіти і науки України, Національна академія наук України	адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад»; Наказ національного агентства України з питань державної служби «Про затвердження Порядку організації підвищення кваліфікації державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування»
Зниження облікової ставки на першому етапі до 10% річних, а потім поступово до 7% річних	+/х	+/х	+	+	НБУ	Рішення Правління НБУ
Збільшення строків рефінансування банків та розширення переліку прийнятної застави, запровадження нових інструментів, у тому числі – довгострокового рефінансування на строк від 1 до 5 років	+/х				НБУ	Постанова Правління Національного банку №53 від 23 квітня 2020 року "Про внесення зміни до Положення про процентну політику Національного банку України" та №54 від 23 квітня 2020 року "Про внесення змін до Положення про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи"
Оптимізація розрахунку обов'язкових резервів в межах заходів по підтримці ліквідності банків	+/х				НБУ	Рішення Правління Національного банку №224-рш від 26 березня 2020 року «Про внесення зміни до рішення Правління Національного банку України від 23 листопада 2017 року №752-рш»
Розробка рекомендацій банкам щодо реструктуризації кредитів позичальникам, які постраждали через пов'язані із пандемією обмеження	+/х					Постанова Правління НБУ №39 "Про особливості застосування вимог Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями у зв'язку із запровадженням обмежувальних заходів"
Зниження норми обов'язкового резервування банків для валютних коштів з метою їх залучення та утримання в банківській системі України		+/х			НБУ	Рішення Правління НБУ

Заходи	№ етапу				Відповідальний орган	Нормативно-правове врегулювання
	1	2	3	4		
Відтермінування проведення стрес-тестування, впровадження буферів капіталу та скасувати виїзні перевірки, відтермінування подання банками річної фінансової звітності	+/х				НБУ	Рішення Правління НБУ
Розробка порядку роботи банківських установ під час карантину відповідно до вимог ВОЗ та МОЗ: залишити працювати у штатному режимі головні офіси, філії з високим рівнем навантаження; коригувати графік роботи відділень; проводити обеззараження готівки та приміщень банківських установ; забезпечити засобами захисту співробітників банку	+/х				НБУ	Рішення Правління НБУ
Забезпечення поставки з-за кордону готівкової валюти в євро та доларах США	+/-				НБУ	Рішення НБУ
Отримання чергового траншу МВФ та фінансової допомоги від інших фінансових організацій та країн-партнерів		+			НБУ, КМУ	Постанова Правління НБУ, Постанова КМУ
Здійснення випуску єврооблігацій України з метою рефінансування зовнішнього боргу		+			НБУ, КМУ	Постанова Правління НБУ, Постанова КМУ
Девальвація гривні до 30 грн/\$			+		НБУ, КМУ	Основні засади грошово-кредитної політики НБУ
Визначення цільового показника інфляції на рівні 6% із допустимим діапазоном відхилень +/-1%			+	+	НБУ	Основні засади грошово-кредитної політики НБУ, Стратегія монетарної політики
Встановлення цільовим орієнтиром грошово-кредитної політики не тільки рівня інфляції, а і рівня безробіття та цільового зростання реального ВВП				+	НБУ	Основні засади грошово-кредитної політики НБУ, Стратегія монетарної політики
Здійснення випуску цільових ОВДП для покриття дефіциту бюджету, відбудови національної системи охорони здоров'я, реалізації пріоритетних інвестиційних проєктів, визначених Урядом України				+	НБУ, Мінекономіки, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку	Постанова Правління НБУ
Запровадження цільового довгострокового рефінансування банків з метою кредитування інвестиційних проєктів, суб'єктів малого та середнього бізнесу та розширити перелік активів, що можуть виступати забезпеченням за такими кредитами рефінансування				+	НБУ	Постанова Правління НБУ

Заходи	№ етапу				Відповідальний орган	Нормативно-правове врегулювання
	1	2	3	4		
Відповідно до рекомендацій ВОЗ та МОЗ розробка протоколу дій для банківських установ щодо запобігання розповсюдження інфекції після карантину				+	НБУ	Постанова Правління НБУ
Підвищення якості дистанційних фінансових сервісів та мінімізація залучення людських ресурсів (та фізичних контактів) для надання таких послуг				+	НБУ, Міністерство цифрового розвитку України	Постанова Правління НБУ Стратегія розвитку FinTech 2025
Забезпечення децентралізації у питаннях підготовки остаточних проєктів перспективних планів формування спроможних громад			+		Міністерство розвитку громад та територій України Обласні державні адміністрації	Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Методики формування спроможних територіальних громад» Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні
Розробка механізмів розподілу повноважень і ресурсів (земельних, водних, лісових, управління комунальним майном)			+		Міністерство розвитку громад та територій України	Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні Земельний кодекс України Водний кодекс України Лісовий кодекс України
Забезпечення організаційної, методичної online-підтримки розвитку об'єднаних територіальних громад в Україні			+	+	Міністерство розвитку громад та територій України	Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій»

Позначки:

x – захід вже реалізовано

+ - захід необхідно реалізувати

Додаток 1

Вплив обмежувальних заходів на економіки деяких європейських країн, за даними Ради ЄС

Країна	Вплив на економіку в цілому	Вплив на малий та середній бізнес
Австрія	Через жорсткі обмеження, накладені урядом, економіка зазнає сильних ударів на всіх рівнях. Уряд очікує на масштабний дефіцит, який виникне як від зниження економічної активності, так і від заходів підтримки економіки	МСП страждають від закриття в Тиролі та майже однаково обмежувальних заходів у всіх інших землях, що призвело до закриття більшості магазинів. Туризм особливо сильно постраждав, як і транспортний сектор
Бельгія	Перші прогнози НББ щодо економічного зростання в рамках моніторингу ділового циклу вказують на уповільнення темпів зростання ВВП. У цьому контексті зростання приватного та державного споживання продовжуватиме стабілізуватися, тоді як зростання інвестицій у бізнес та житло сповільниться, а внесок чистого експорту у зростання ВВП залишатиметься негативним	МСП особливо сильно страждають від жорстких карантинних заходів
Естонія	Уряд підрахував, що поширення вірусу та заходи профілактики матимуть дуже значний вплив на економіку. Плановий пакет заходів становитиме щонайменше 2 млрд. євро	Майже всі компанії в Естонії є МСП
Хорватія	Через обмеження, накладені урядом, економіка буде сильно вражена на всіх рівнях, особливо в туризмі. Очікують на великий дефіцит, який виникне як від зменшення економічної активності, так і від заходів підтримки економіки	МСП в туризмі очікують значного впливу
Фінляндія	Фінський інститут економічних досліджень оцінює, що через пандемію коронавірусу ВВП Фінляндії в цьому році впаде на 1-5 відсотків. У другому кварталі економіка скоротиться майже на десяту частину, але згодом почне зростати	МСП у готельно-ресторанному секторі зазнають серйозного впливу. Федерація фінських підприємств провела опитування серед своїх членів. Понад 70% опитаних компаній повідомляють, що виникають проблеми (зниження продажів, втрати клієнтів). Найбільше стурбовані компанії з більш ніж 10 працівниками, які працюють в секторі роздрібної торгівлі / послуг. Понад третина компаній почали звільняти працівників
Франція	Очікується, що дефіцит бюджету збільшиться до 3,9% ВВП, а державний борг вийде за рамки 100%. Зростання має зменшитися на 1 відсотковий пункт	МСП у готельно-ресторанному секторі зазнають серйозного впливу. Так само туристичний сектор, спираючись на багато малих і середніх підприємств, сильно постраждає від кризи
Німеччина	Майже кожна друга компанія Німеччини очікує зниження доходів у 2020 році як прямий результат коронавірусу. Крім того, компанії вже помічають збої в своїх бізнес-процесах. 80% компаній ввели захисні заходи для своїх працівників у зв'язку із спалахом коронавірусу	—

Країна	Вплив на економіку в цілому	Вплив на малий та середній бізнес
	В першу чергу це стосується закупівлі медичних та гігієнічних матеріалів, а також інструкцій щодо відповідних гігієнічних заходів. З точки зору компаній конкретні негайні заходи економічної політики повинні насамперед спрямовуватись на захист зайнятості та ліквідності	
Угорщина	Очікувана кількість безробітних від 100 до 500 тис. осіб, приріст ВВП у 2020 р. у діапазоні прогнозів від -1,5% до + 1,5%. Як довгостроковий вплив уряд готовий локалізувати виробництво матеріалів безпеки, обладнання в майбутньому. Необхідно створити новий бюджет – вплив мораторію на виплати оцінюється в 3000 мільярдів HUF, цю суму слід перепланувати, створити спеціальну робочу групу для координації діяльності. Курс EUR: HUF піднявся з 330 HUF / EUR до 360 HUF / EUR, що вважається критичним особливо для лікарень, поставки яких залежать на 80% від іноземних поставок. За підрахунками уряду, кожен день приносить збитки в розмірі 200 мільярдів HUF угорському ВВП (140-150 мільярдів HUF з сектора послуг, головним чином туризм та готельно-ресторанний бізнес, і 40-50 мільярдів HUF від виробничого сектора). Заходи COVID-19 коштували бюджету Угорщини з поточного року приблизно в 245 мільярдів HUF (157 мільярдів HUF на придбання медичного обладнання, пристроїв та 90 мільярдів HUF для захисту та протидії економічному впливу кризи)	Мораторій на повернення позики впливає на бізнес-кредити на суму 10 000 млрд. HUF. В основному це стосується МСП у таких галузях: готелі та ресторани, туризм, індустрія розваг, спортивна індустрія, культурні послуги, пасажирський транспорт. Уряд розраховує на закриття до 1 000 підприємств туристичної галузі. Третина бізнесу в Будапешті перейшла на дистанційну роботу, 19% підприємств відправили своїх співробітників у відпустку без оплати, лише 12% забезпечують подальшу виплату зарплати під час відпустки
Латвія	Банк Латвії стверджує, що м'який спад є головним сценарієм, якщо криза буде короткочасною. У той час як Банк Латвії очікує зниження ВВП на 6,5% у 2020 р. Інфляція залишиться низькою на рівні 0,5%. Очікується, що економіка відчує істотне падіння у другому кварталі 2020 р. Однак передбачається, що коронавірусний шок має бути обмеженим за тривалістю, а активність відновиться у другій половині року. Фіскальна підтримка, яку надає уряд, допоможе бізнесу залишатися на плаву, що забезпечить досить стрімке зростання активності від дуже занижених рівнів, які спостерігаються під час закриття. Станом на 25 березня 14 підприємств оголосили про колективне звільнення, звільнивши близько 3000 працівників. Якщо людина не зможе задовольнити базові потреби, такі як їжа, є можливість подати заявку на суму 80 євро на особу щомісяця, максимум на 3 місяці. Допомога – 50/50	МСП та нестабільні робітники виявляються найбільш постраждалими, тому що латвійська готельно-ресторанна галузь вже повідомила про зниження спаду попиту на 90%. Конкретні заходи, яких було вжито: 1) гарантовані державою, довгострокові позики, кредити з низькими відсотками для операційних витрат малого та середнього бізнесу (поставки, заробітна плата тощо) через державну інституцію розвитку Altum (Державне казначейство накопичило близько 1 млрд. євро для погашення єврооблігацій і це може бути перенаправлено на функцію спеціального гарантійного фонду); 2) податкові канікули (доходи та внески на соціальне страхування), якщо бізнес може виявити прямий причинно-наслідковий зв'язок між податковою заборгованістю та скороченням обсягу

Країна	Вплив на економіку в цілому	Вплив на малий та середній бізнес
	фінансується відповідними муніципалітетами та урядом	бізнесу, спричиненим COVID-19; 3) стимулювання розширення надання послуг онлайн для всіх державних та муніципальних агентів, громадян та бізнесу – електронне урядування вже досить поширене в Латвії, і тепер наміром є перейти до повного електронного уряду, щоб подолати бюрократію та скоротити витрати
Мальта	Спалах коронавірусу COVID-19 спровокував економічний спад. Прогнозується, що економіка Мальти може скоротитися на 10%, криза вплине на доходи уряду в частині ПДВ, податків та національного страхування, а також призведе до збільшення витрат, які лише в галузі охорони здоров'я збільшаться більш ніж на 100 мільйонів євро за рахунок бюджету на 2020 р. Економісти прогнозують, що за найгіршим сценарієм до 50 тис. осіб можуть зареєструватися для отримання допомоги по безробіттю протягом наступного року. Туризм та готелі стикаються з найбільш істотною загрозою. Однак очікується, що підприємства у всіх сферах відчують удари	На цьому етапі вплив залежить від сектора. Зі зміною структури споживання деякі втрачають, а інші набирають. Однак є деякі сектори, які вже зазнали значних втрат через абсолютну залежність від туризму та в'їзних подій. Стійкий вплив вірусу на туризм може бути ще більшим
Португалія	Сучасна ситуація: криза впливає на всі сфери економіки. У деяких галузях, таких як агропродовольча та медична техніка, стикаються з труднощами у реагуванні на значне (іноді експоненціальне) збільшення попиту, в інших спостерігається падіння попиту з впливом на ланцюги вартості. Загалом, всі стикаються з логістичними труднощами в дистрибуційних мережах та гарантуванні мінімальних послуг, необхідних для підтримки діяльності відповідно до особливостей кожного сектора. Прогнози: прогнози португальської економіки зазнали значного погіршення. Банк Португалії представив два макроекономічні сценарії на 2020-2022 рр. 1) Базовий сценарій: ВВП, за оцінками, знизиться на 3,7% до 2020 р. Очікується, що зростання залишатиметься незначним у 2021 р. (0,7%), але відновиться у 2022 р. (3,1%). Прогнозується, що зайнятість у 2020 р. знизиться на 3,5%, тоді як рівень безробіття зросте до 10,1%. 2) Несприятливий сценарій: тривале зупинення в декількох країнах матиме більший вплив, що призведе до падіння ВВП на 5,7% у 2020 р., але призведе до більш швидкого відновлення (зростання на 1,4% у 2021 р. та 3,4% у 2022 р.). Безробіття зросте до 11,7% до 2020 р.	На підприємства особливо впливають такі заходи, як примусове закриття певних видів бізнесу, закриття кордонів, обмеження вільного переміщення людей
Польща	Різні інститути та експерти очікують уповільнення ВВП та можливого спаду - від	Загалом дуже високий негативний вплив, особливо для мікропідприємств

Країна	Вплив на економіку в цілому	Вплив на малий та середній бізнес
	позитивного показника в межах 1,5–2% (Польський економічний інститут та рейтинги Fitch) до негативного -3,6% (Morgan Stanley). Така розбіжність виявляє труднощі при моделюванні найбільш вірогідного сценарію, оскільки економіка стикається з безпрецедентною ситуацією. Якість будь-якого економічного прогнозу не дуже точна, і він може коливатися залежно від тривалості блокування економіки та подальших рішень щодо обмежень бізнесу	
Швеція	Swedbank прогнозує, що безробіття в Швеції до літа досягне 10%. Прогноз передбачає, що обмеження, накладені владою, разом із самозабезпеченими запобіжними заходами домогосподарств та компаній почнуть скорочуватися найближчим часом. Якщо цього не відбудеться, економічний спад буде ще більшим	МСП забезпечують важливу частину виробництва та зайнятості. Очікуване економічне уповільнення може значно вплинути на них

Додаток 2

Невідкладні заходи в енергетичній галузі Іспанії щодо управління наслідками COVID-19 [27]

Напрямок	Заходи
Гарантування безпеки енергопостачання	Компетентні делеговані органи можуть: 1) у електроенергетичному секторі: а) безпосередньо оперувати виробництвом, передачею та розподілом електроенергії; б) тимчасово обмежувати, змінювати або призупиняти права виробників електроенергії з відновлюваних джерел енергії, когенерації та енергії з відходів; в) вносити зміни до умов постачання в цілому або для певних груп споживачів, г) обмежувати розподіл первинних енергоресурсів виробникам електроенергії; 2) у нафтопродуктовому секторі: а) обмежувати рух транспортних засобів, судноплавство чи літальні перевози; б) втручатися в обов'язкові мінімальні запаси вуглеводнів; в) розподіляти, обмежувати постачання споживачам та накладати зобов'язання поставляти продукцію для національного споживання власників концесій з експлуатації вуглеводнів; 3) у газовому секторі: а) встановлювати спеціальні вимоги щодо мінімальних запасів; б) призупиняти чи змінювати права доступу до газових мереж; в) змінювати умови регулярного постачання споживачам; г) дозволяти / забороняти продаж газу в інші країни; д) обмежувати або змінювати звичні умови функціонування газового ринку
Призупинення прямих іноземних інвестицій	Як захисний захід для певних стратегічних секторів правовий режим прямих інвестицій в компанії іспанської національності призупиняється. Ці заходи застосовуються для забезпечення громадського порядку, громадської безпеки, охорони здоров'я та стосуються стратегічних секторів, енергетичної інфраструктури чи енергопостачання
Гарантування енергопостачання вразливим споживачам	Протягом місяця енергопостачальники не повинні припиняти постачання електроенергії, природного газу або води вразливим споживачам. Зміна регульованих цін призупиняється для: а) максимальних цін скраплених нафтових газів на наступні три бімєстри; б) тарифу на природний газ на наступні два бімєстри

Додаток 3

Огляд прогнозів (сценаріїв) впливу пандемії вірусу COVID-19 на економіку

За даними ВООЗ [28], станом на 02 липня 2020 р. у світі налічувалося 10 458 422 підтверджених випадків захворювання, 511 082 хворих померли, в Україні 45 887 підтверджених випадків, з них 1 185 – летальних. На відміну від Китаю та інших країн Східно-Тихоокеанського регіону, де поширення мало кластерний характер, в Україні, як і в інших країнах Європи, хвороба поширилася на усю спільноту, що ускладнює заходи протидії пандемії.

За оцінками МВФ [29], падіння світового ВВП у 2020 р. очікується на рівні 3 %, насамперед за рахунок падіння у розвинутих країнах – на 6,1 %, у Євросоюзі – на 7,1 %. У цілому по країнах, що розвиваються (із ринком, що розвивається), падіння прогнозується набагато меншим – на 1,0 %, а у Китаї та Індії прогнозується невелике зростання +1,0 та +1,2 % відповідно. У значно більшій частині країн світу (до 90 % усіх країн) порівняно з 2009 р. (близько 60 %) відбудеться падіння рівня ВВП на 1 особу (рис. 2). Поступове відновлення світової економіки сягне у 2021 р. 5,8 %.

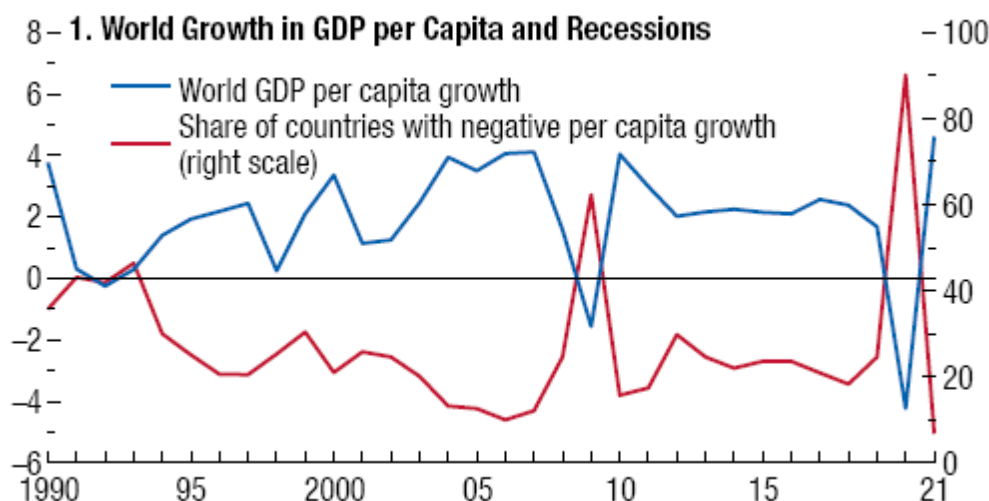

Рис. 2. Прогноз МВФ щодо динаміки світового ВВП на 1 особу на 2020-2021 рр. [29]

Основні базові припущення МВФ щодо впливу пандемії на світову економіку та економіки окремих країн включають:

- пандемія припиниться у другій половині 2020 р., що дозволить поступово знімати обмеження;
- головні шоки для економік майже всіх країн відбудуться у II кварталі 2020 р. Крім Китаю, де падіння відбулося у I кварталі. Швидкість відновлення залежить від часу, необхідного для запуску виробництва після призупинення. Втрати робочого часу у цілому складуть близько 5 %;
- стан фінансових ринків поліпшиться у другій половині 2020 р.

Світова торгівля також відчує значне падіння до -11,0 %. Експорт зменшиться на 12,8 % у розвинутих країнах та на 9,6 % у країнах, що розвиваються, імпорт відповідно на 11,5 та 8,2 %. У 2021 р. зростання обсягів світової торгівля досягне 8,4 %.

Ціни на споживчі товари у розвинутих економіках зростуть у 2020 р. на 0,5 %, у країнах, що розвиваються, – на 4,6 %, у 2021 р. – на 1,5 та 4,5 %. Ці прогнози базуються на тому, що світова ціна на нафту впаде відносно січня 2020 р. на 42, %, а на неенергетичні товари – лише на 1,1 %, у 2021 р. ціни на нафту зростуть на 6,3 %, інші товари – зменшаться на 0,6 %. Припущення про падіння цін на нафту зроблені на основі трендів, що склалися на січень 2020 р. (середня ціна – 35,61 дол. США у 2020 р. та 37,87 дол. США у 2021 р.), але, зважаючи на нещодавні перемовини щодо зменшення видобутку нафти в рамках ОПЕК+, ціни на нафту можуть виявитися більшими.

Рівень безробіття збільшиться майже удвічі у розвинутих країнах – з 4,8 % у 2019 р. до 8,3 % у 2020 р. і 7,2 % у 2021 р. Найбільше зростання очікується у США – до 10,4 % (порівняно з 3,7 % у 2019 р.). Дефіцит державного бюджету розвинутих країн можуть сягнути 10,6 % ВВП у 2020 р. (5,4 % у 2021 р.), у країнах, що розвиваються, – 8,9 % ВВП (7,2 %).

У країнах Європи найбільше падіння прогнозується у Греції (10 %), Італії (9,1 %), Іспанії, Португалії та Словенії (8 %). У європейських країнах, що розвиваються, найбільше падіння МВФ очікує у Хорватії (9 %)

В Україні, за прогнозом МВФ, падіння ВВП у 2020 р. очікується на рівні 7,7 %, у 2021 р. зростання до 3,6 %. Зростання споживчих цін очікується у 2020 р. на 4,5 %, у 2021 р. – на 7,2 %. Експерти МВФ прогнозують для України зростання дефіциту платіжного балансу до 2 % ВВП у 2020 р. та 2,4 % у 2021 р. Рівень безробіття зросте у 2020 р. до 10,1 %, а у 2021 р. – зменшиться до 9,3 %. Дефіцит державного бюджету прогнозується у 2020 р. на рівні 8,2 %, у 2021 р. – 5,3 %.

Водночас МВФ розглядає три альтернативних сценарії. Перший припускає, що заходи щодо протидії епідемії затягнуться на 50 % довше, ніж у базовому сценарії. Другий розглядає вплив наступного, але меншого спалаху епідемії у 2021 р. Третій передбачає здійснення одночасно обох цих варіантів.

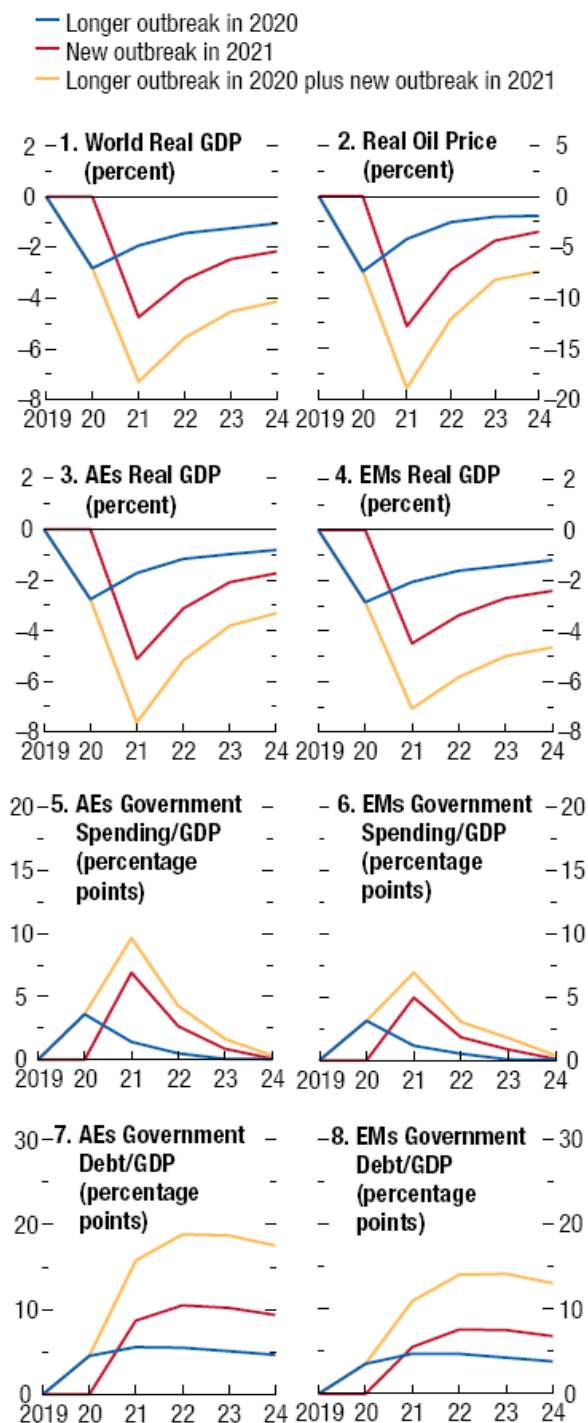
Усі три сценарії містять чотири загальних елементи: прямий вплив заходів щодо стримування поширення вірусу, жорсткість у фінансових умовах, дискреційні заходи політики щодо підтримки доходів та полегшення фінансових умов, і порушення економічних зв'язків, які не можна повністю компенсувати заходами політики.

Перший сценарій передбачає, що в усіх країнах заходи щодо стримування розповсюдження вірусу до 2020 року тривають приблизно на 50 відсотків довше, ніж передбачалося в базовій лінії. Крім того, фінансові умови ще більше посилюються: премії за суверенний ризик зростають в середньому на 25 базових пунктів у країнах з ринком, що розвивається, а премії за корпоративний ризик зростають в середньому на 75 базових пунктів і на 50 базових пунктів – у розвинених економіках. Передбачається, що у розвинутих економіках грошово-кредитна політика стримуватиме зростання премій за суверенний ризик. З точки зору дискреційної політики фіскальні витрати також реагують на зменшення обсягу виробництва приблизно вдвічі сильніше, ніж це було б при типових коливаннях ділового циклу економічної активності. Розвинуті економіки також здійснюватимуть нетрадиційні заходів для стримування збільшення довгострокових процентних ставок. Незважаючи на ці виняткові дискреційні політичні дії, передбачається, що в 2021 р. відбудеться тривале зменшення капіталу, тимчасове уповільнення зростання продуктивності праці та зростання тренду безробіття. У країнах з економікою, що розвивається, більш обмежена фіскальна

спроможність утримувати доходи призводить до скорочення, яке на 50 відсотків більше, ніж у розвинених економіках.

Scenario Figure 1. Alternative Evolutions in the Fight against COVID-19

(Deviation from baseline)

Source: IMF, G20 Model simulations.

Note: AEs = advanced economies; EMs = emerging market economies.

Другий сценарій передбачає, що в 2021 р. спостерігається другий спалах вірусу, який буде на дві третини таким же важким, як і в базовому сценарії. Фінансові умови погіршаться вдвічі більше, ніж у першому сценарії. Через більший вплив на економічну активність, наслідки, які реалізується в 2022 р., вважаються приблизно вдвічі більшими, ніж у першому сценарії.

Третій сценарій передбачає, що для стримування спалаху в 2020 р. потрібно більше часу, а в 2021 р. – другий спалах. Через більший вплив комбінованих сценаріїв на економічну діяльність передбачається наявність нелінійної відповіді на фінансові результати ринків та шоки. Фінансові умови посилюються ще на 50 відсотків, а наслідки від другого спалаху збільшуються на 50 відсотків. Якщо для стримування спалаху потрібно більше часу, ніж очікувалося (синя лінія на рис. 2), глобальний обсяг виробництва на 3 відсотки нижчий, ніж у базовому сценарії у 2020 р. Згодом обсяг виробництва поступово відновлюється до базової лінії і залишається приблизно на 1 відсоток нижче базової лінії на кінець горизонту. Початковий спад економічної активності в основному схожий для розвинених економік та тих, що розвиваються. Це відображає той факт, що, хоча багато з найбільш постраждалих від вірусу секторів послуг мають менш важливе значення в країнах з ринком, що розвивається, більш жорсткі фінансові умови та обмежений фінансовий простір у таких країнах, посилюють цей вплив. У середньостроковій перспективі виробництво в країнах з економікою, що розвивається буде нижче базової лінії, оскільки обмежений фінансовий простір призводить

Рис. 3. Сценарії розвитку світової економіки за оцінками МВФ [29; 30]

до більшої кількості наслідків. Якщо в 2021 р. відбудеться другий спалах (червона лінія на рис. 2), світовий обсяг виробництва майже на 5 відсотків нижче базового рівня в 2021 р. Розвинуті країни, та ті, що розвиваються постраждають приблизно однаково спочатку, але у середньостроковій перспективі наслідки у країнах з економікою, що розвивається, будуть гіршими. За третім сценарієм (жовта лінія у сценарії на рис. 2) світовий обсяг виробництва майже на 8 відсотків нижче базового рівня в 2021 р., що може призвести до зниження приблизно на 1 % далі від базової лінії в середньостроковій перспективі, ніж просте лінійне поєднання двох окремих сценаріїв.

Експерти McKinsey [32] оцінюють падіння видатків на споживання до 40-50 %. У кризові періоди люди зазвичай відкладають покупки автомобілів, побутових приладів і збільшують заощадження в очікування погіршення ситуації. Відмінністю кризи, викликаной пандемією є те, що люди також не відвідують ресторани, не здійснюють подорожі, не витрачають на інші послуги, які зазвичай зменшуються, але не падають до нуля. Зменшення споживчих видатків на 40-50 % призводить до безпосереднього падіння ВВП на 10 % (без урахування ефектів більших порядків). За оцінками, у США майже 25 % домогосподарств живуть «від зарплати до зарплати», а майже 40 % американців не зможе дозволити собі неочікувані витрати у 400 дол. без позики.

З точки зору поширення вірусу та системи охорони здоров'я можна виділити три варіанти:

1. Сильна система охорони зможе поставити під контроль поширення епідемії впродовж 2-3 місяців і фізичне дистанціювання можна буде швидко припинити.
2. Заходи охорони здоров'я матимуть успіх, але фізичне дистанціювання буде продовжено (можливо, у деяких регіонах) задля попередження рецидиву поширення.
3. Система охорони здоров'я не зможе контролювати поширення вірусу впродовж тривалого часу, можливо доти, поки не з'явиться вакцина або не буде досягнуто імунітет населення.

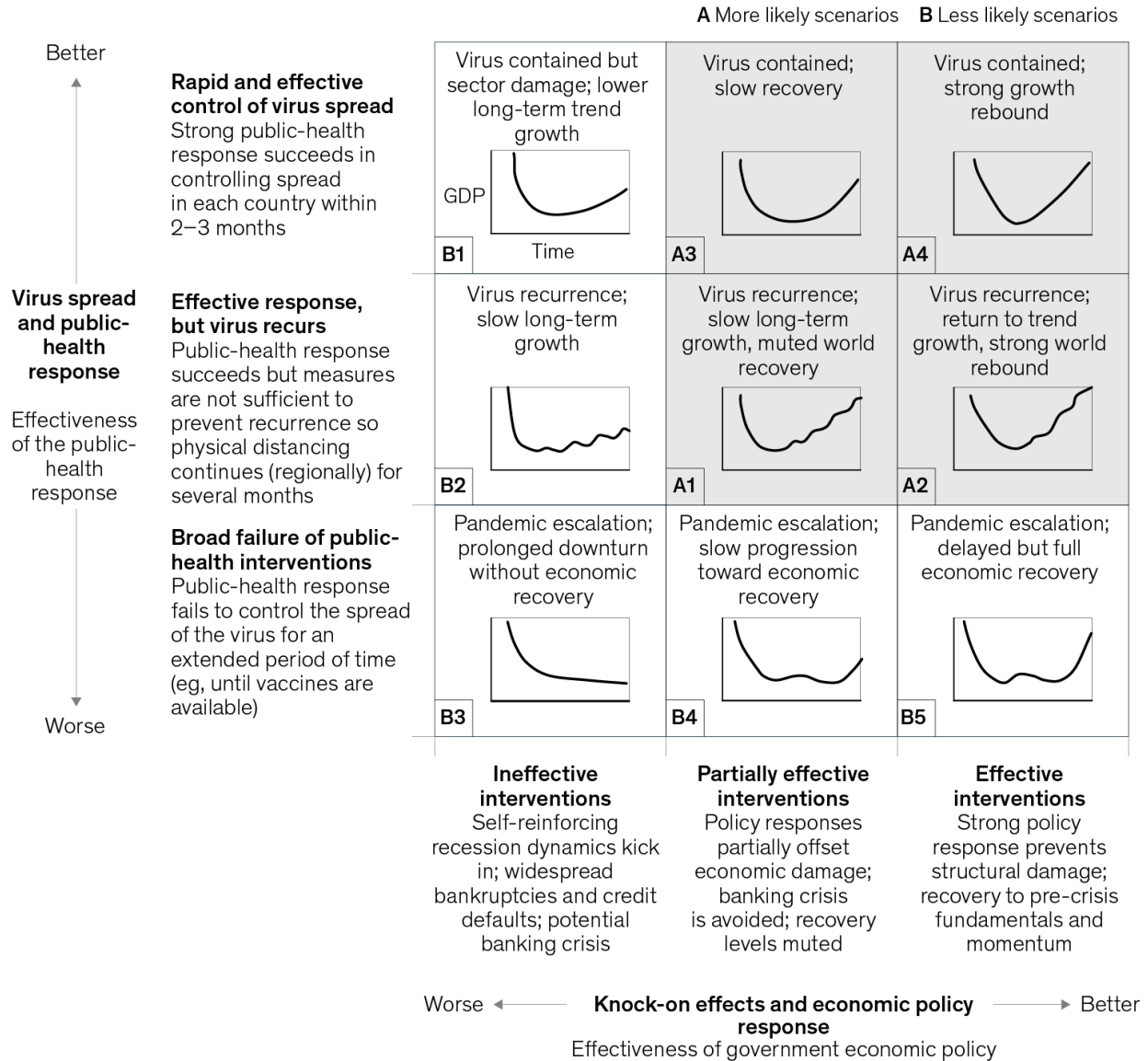
З точки зору впливу на економіку та ефективності політики можливі такі результати:

1. Неефективна: посилення рецесії, поширення банкрутств, дефолти по кредитах, потенційна банківська криза.
2. Частково ефективні: компенсація економічного збитку певною мірою, попередження банківської кризи, але високий рівень безробіття, закриття підприємств гальмують відновлення.
3. Високоєфективне: сильні політичні рішення, попередження структурних збитків, після встановлення контролю над вірусом сильний імпульс швидко повертає економіку до докризового рівня.

Таким чином, у сукупності виділено 9 можливих сценаріїв (рис. 4) – найбільш песимістичний – В3, найбільш оптимістичний – А4. Сценарії А1-А4 (U-, V-сценарії) більш вірогідні, ніж сценарії В1-В5 (L-сценарії). У сценаріях А1-А4 поширення вірусу невдовзі буде під контролем, і катастрофічних структурних зрушень не відбудеться. Ці сценарії найбільш імовірні. У сценаріях В1-В5 виникають структурні небезпеки для економіки, у комбінації із слабкими заходами попередження банкрутства, безробіття, фінансової кризи, що призведе до довготривалої стагнації та дуже повільного відновлення. За таких умов можливі повторні спалахи пандемії, що гальмуватиме процес відновлення. Експоненційний приріст кількості хворих не дозволяє виключити ці сценарії з розгляду.

The economic impact of the COVID-19 crisis encompasses a range of scenarios.

Scenarios for GDP impact of COVID-19 spread, public-health response, and economic policies

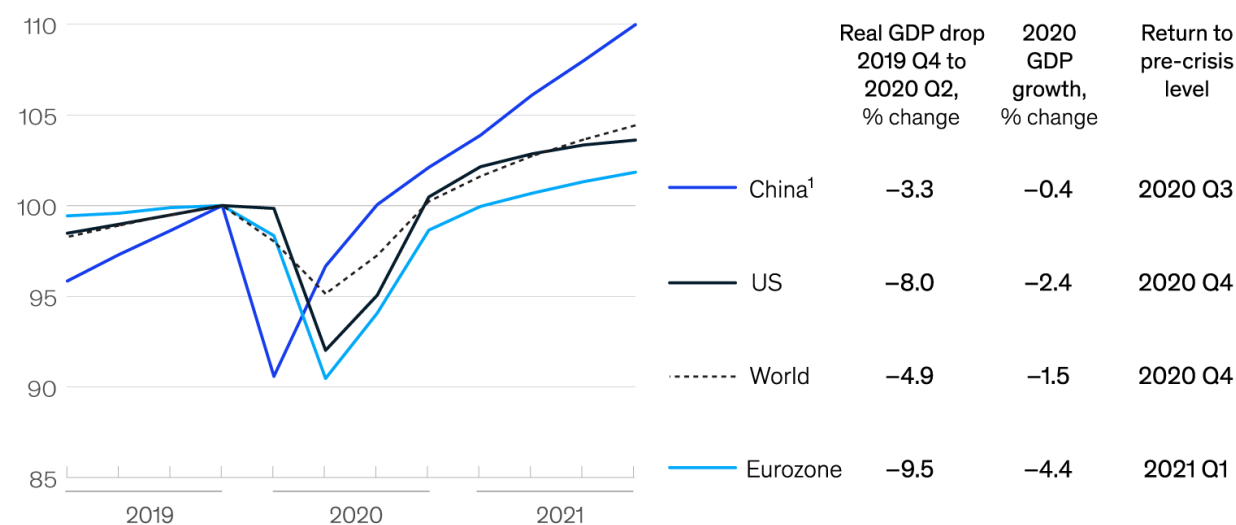

McKinsey
& Company

Рис. 4. Сценарії впливу пандемії COVID-19 на світову економіку за прогнозами McKinsye & Company [32]

Scenario A3: Virus contained

Real GDP growth: COVID-19 crisis, index (2019 Q4 = 100), local currency units

¹Seasonally adjusted.

Source: McKinsey analysis in partnership with Oxford Economics

McKinsey
& Company

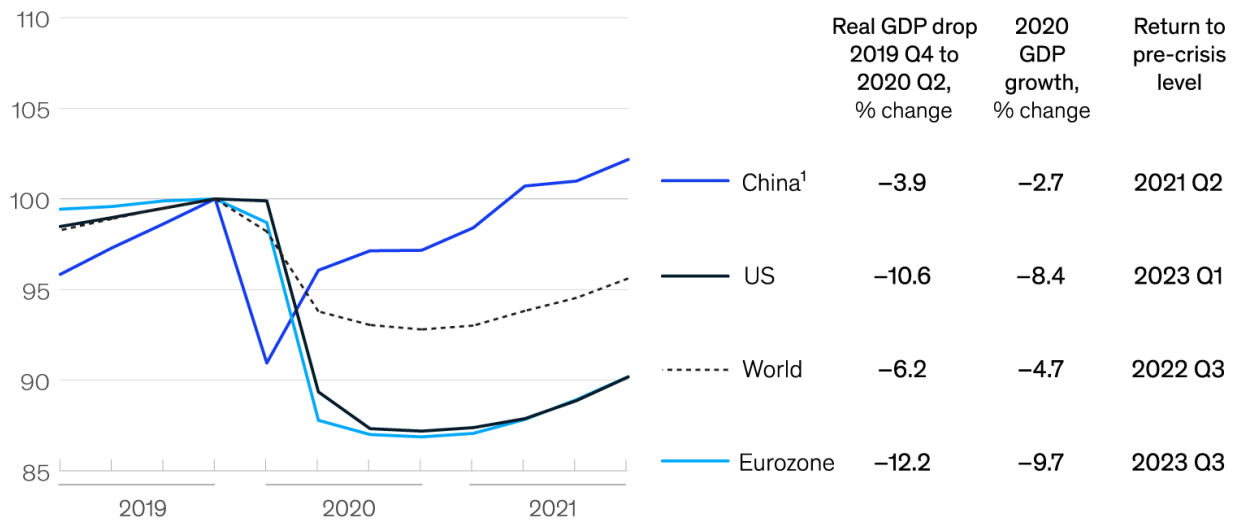
Рис. 5. Оптимістичний сценарій впливу пандемії COVID-19 на економіку світу, Китаю, США та Єврозони за прогнозами McKinsye & Company [32]

Згідно з оптимістичним прогнозом А3 (рис. 5), після різкого спаду тривалістю в квартал, який може стати наймасштабнішим з часів Другої світової війни, піде настільки ж різке відновлення. Головною умовою такого розвитку подій є перемога над пандемією до кінця другого кварталу 2020 року. В цьому випадку Китай швидко відновиться і вже до осені повернеться до рівня виробництва кінця 2019 року. У США спад буде відчутнішим, і в цілому за рік зростання американської економіки буде нульовим. Євросоюз постраждає ще сильніше: його економіка за рік втратить близько чотирьох відсотків. У цілому темпи зростання світової економіки за рік знизяться на 1,4 відсотка.

Песимістичні сценарії припускають, що епідемію стримати не вдасться, і велика частина населення Землі перехворіє коронавірусною інфекцією. Серйозність наслідків такого розвитку подій для світової економіки залежатиме від того, наскільки добре спрацюють заходи урядів щодо підтримки економіки. Якщо ці спроби проваляться, багато банків збанкрутують, що поховає під собою фінансову систему і виробництво, в результаті чого криза затягнеться на довгі місяці. Якщо ж заходи підтримки світової економіки спрацюють, то вона відновиться швидше. Економіка Китаю відновиться тільки ближче до середини 2021 р., США і ЄС повернуться до докризового рівня лише наприкінці 2023 р. Світова економіка завдяки КНР відновиться на рік раніше (рис. 6).

Scenario A1: Muted recovery

Real GDP growth: COVID-19 crisis, index (2019 Q4 = 100), local currency units

¹Seasonally adjusted.

Source: McKinsey analysis in partnership with Oxford Economics

McKinsey
& Company

Рис. 6. Помірно песимістичний сценарій впливу пандемії COVID-19 на економіку світу, Китаю, США та Єврозони за прогнозами McKinsye & Company [32]

Центр Разумкова [33] прогнозує такі зміни, які відбуватимуться у світовій економіці після пандемії:

- перезавантаження економічних стратегій: локалізоване та маневрене виробництво, а також максимальне спрощення складних логістичних ланцюжків поставки ресурсів та збуту товарів. Безумовно, сприятимуть цьому розвиток робототехніки, біоінженерії та ІТ-технологій. Розвинуті держави збільшуватимуть стратегічні резерви сировини першої необхідності, поступово нарощуватимуть власне виробництво на фоні спрощення технологічних циклів, а також в очікуванні нових глобальних викликів;

- тимчасове зміщення фокусу уваги міжнародної спільноти із середньострокових викликів (наприклад, глобальне потепління) на подолання наслідків економічної кризи;

- переформатування міждержавних союзів та об'єднань, зростання кількості держав на грані дефолту.

Міжнародна організація праці [34] прогнозує втрату 6,7 % робочого часу у цілому у світі, що еквівалентно 230 млн робочих місць із повним 40-годинним робочим тижнем. Зокрема, у групі країн з доходом нижче середнього, до якої належить і Україна, падіння складе 5,3 % (14 млн), у цілому в країнах Європи – 7,8 % (15 млн). Під найбільшим ризиком опинилися робочі місця у сфері торгівлі, обробної промисловості, розміщення та харчування, оренди нерухомості, адміністративних та індивідуальних послуг, які у сукупності забезпечують 37,4 % усієї зайнятості в світі. Дещо меншого ризику зазнають працюючі у сферах транспорту, рекреації, мистецтва (11,5 % зайнятості), середній ризик у зайнятих у

будівництві, фінансовій та страховій діяльності, добувній промисловості (10 %), середньонизький – у сільському господарстві (26,3 %), низький в освіті, охороні здоров'я, публічному адмініструванні, обороні, соціальному захисті, постачанні води, газу, електроенергії та утилізації відходів (14,6 %). Таким чином, питома вага зайнятих під ризиком у світі складає 37,5 %, найбільше – 43,2 % в Америці, 42,1 % – в Європі та Центральній Азії. В Україні на основі даних про зайнятість за видами економічної діяльності станом на 2018 р. під ризиком знаходяться щонайменше 44,6 % робочих місць (зайнятість у видах з високим рівнем враховувалась з коефіцієнтом 1, із середнім – з коефіцієнтом 1/2, у промисловості – 2/3). Проте втрати доходів зайнятих громадян можуть бути й більшими, враховуючи існуючу наразі практику виплати неповної заробітної плати працівникам середньої освіти.

29 березня Кабмін затвердив оновлений макроекономічний прогноз на 2020 рік: ВВП – мінус 4,8 %, середньорічний курс долара США – 29,5 грн (плюс 1,5-2 грн), інфляція – 8,7 % (плюс 3,1 %), безробіття – 9,4 % (плюс 1,3 %), середня зарплата – 11 тис. грн (без змін). Водночас в Офісі президента спрогнозували, що 2020 року коронавірус обвалить українську економіку мінімум на 5 %.

Оприлюднений 17 квітня 2020 р. (розроблений до виходу прогнозу МВФ) Мінекономіки консенсус-прогноз [31] здійснювався у припущенні, що світовий ВВП у 2020 р. зменшиться лише на 0,6 %, а відновлення відбуватиметься за L-сценарієм, починаючи з II півріччя. Щодо сценарію розвитку економіки України найбільш вірогідним вважається також L-сценарій, за якого вже прийняті заходи будуть ще додатково посилені і триватимуть до кінця II кварталу, в результаті чого відновлення буде дуже повільним.

За прогнозами експертів та консенсусного прогнозу індекс реального ВВП України становитиме у 2020 р. -4,2 % (від -6,6 % до +1,4 %), найбільшого падіння зазнає валове нагромадження основного капіталу, -14,8 % (від -45 % до +9,2 %). Експорт скоротиться менше, ніж імпорт: -7,9 % та -12,2 % відповідно. У розрізі секторів економіки, як і при попередніх кризах, промисловість постраждає більше (-6,1 %), ніж сільське господарство (-1,1 %). Індекс споживчих цін на грудень складе 105,2–118,3 %, середньорічний обмінний курс 27,5 – 30 грн за дол. США. Дефіцит державного бюджету складе 1,9–8,2 % ВВП, а державний і гарантований державою борг – 57-64,9 % ВВП. Рівень безробіття 8,1–10,8 %, реальна заробітна плата впаде на 18,3–8,4 %. Слід зазначити значні коливання у оцінках експертів майже по всіх позиціях, що викликано високим ступенем невизначеності тривалості карантинних заходів, глибини та тривалості їх впливу на економіку країни.

Повільне відновлення дозволить досягти у 2021 р. зростання ВВП у 2,4 % (1,5–4,4 %),

Незважаючи на несуттєве підвищення рівня безробіття, прогнозоване експертами у консенсус-прогнозі, вони також зазначають, що ситуація на ринку праці залишатиметься складною до кінця поточного року. Безробіття буде тривалим, що викликано можливими структурними змінами у економіці. Також чинником невизначеності є статус і можливість повернутися на роботу для трудових мігрантів через економічні проблеми у країнах Європи та можливі обмеження на пересування.

Оновлений базовий прогноз компанії Dragon Capital [35] на 2020 р. передбачає, що через світову фінансову кризу, спричинену наслідками активного поширення коронавірусу COVID-19, падіння ВВП України на 4% та девальвацію гривні до 30 грн за долар на кінець року, за умови, що карантинні заходи триватимуть до травня (середній курс очікується на рівні 29 грн/долар, тобто девальвація складатиме близько 11% до минулорічного курсу). За

менш оптимістичним прогнозом, якщо карантин буде продовжено на довший термін, ВВП може впасти на 9 %, а гривня здешевшає до 35 грн / долар. За таких умов варто очікувати й зростання безробіття. Світовий банк прогнозує падіння ВВП України на 3,5 % у 2020 р. Також через пандемію коронавірусу 65 % українських компаній не зможуть виконати свої річні бізнес-плани.

Головний менеджер з макроекономічного аналізу Райффайзен Банк Аваль Михайло Ребрик в коментарі НВ Бізнес [36] перерахував фактори негативного впливу пандемії на економіку. «Масштаб наслідків буде залежати від жорсткості обмежень, що вводяться, і тривалості карантинних заходів (як в Україні, так і в усьому світі), програм підтримки економіки з боку урядів і центробанків, таймінгу розробки ефективної вакцини, виникнення / не виникнення повторної хвилі захворювань...», – пояснює він. Прогнози в цій ситуації вкрай ненадійні. «Ми переглянули наші прогнози в бік погіршення. Базовий сценарій заснований на припущенні, що карантинні заходи будуть досить жорсткими, однак увінчаються успіхом в боротьбі з епідемією (пік – у квітні) та будуть в основному згорнуті до середини 2020 р. Після чого в другій половині року почнеться поступове відновлення економіки. Ми не очікуємо істотного зростання інтересу інвесторів до локальних облігацій України в середньостроковій перспективі», – сказав Ребрик. Він зазначив, що його прогноз передбачає відновлення і розширення програми співпраці з МВФ та іншими міжнародними організаціями, а також певне пом'якшення фіскальної і монетарної політик для підтримки економічної активності в першому півріччі 2020 р., яке може бути помірним, щоб уникнути суттєвої девальвації і розкручування інфляційної спіралі.

Розповсюдження вірусу COVID-19 в Україні стало предметом окремих прогнозів фахівців. Математична модель SEIR-U [37], розроблена міжвідомчою Робочою групою, дозволила здійснити короткочасний прогноз поширення та перебігу захворювання в Україні до 30 травня. За умов, що карантинні заходи не порушуватимуться і продовжаться і на період моделювання пік нових захворювань очікується 1-2 травня, після чого крива вийде на насичення. Загальна кількість виявлених випадків може сягнути 10 тис., а максимальна кількість нових випадків – до 600 у піковий період. Найбільшою невизначеністю характеризуються прогнози щодо кількості нових летальних випадків. Зважаючи на неповноту доступних даних, зокрема, щодо хворих, які прибули з-за кордону, прогнози на період більший тижня, є неточними. Актуальні прогнози за цією моделлю публікуються щотижня.

Декілька сценаріїв розвитку епідемії в Україні надали фахівці Світового центру даних «Геоінформатика і сталий розвиток» [38]. В основу прогнозів покладено експоненційні моделі, побудовані за аналогією з розвитком епідемії у Іспанії та Італії. За песимістичним сценарієм, імовірність якого оцінюється у 30 %, досягнення максимуму поширення захворювання слід очікувати 22-23 квітня, після чого має відбутися злам тенденції. Кількість нових випадків складе 4434, а кількість хворих до 2 травня сягне 66,5 тис. осіб. Оптимістичний сценарій передбачає втричі менший рівень захворюваності і летальних випадків, але його імовірність оцінюється у 10 %. Найбільш вірогідним є середній між цими двома сценаріями. Запропонована модель є занадто спрощеною, використовує для аналогії дані країн, у яких протиепідемічні заходи було введено із значним запізненням. Тому цей прогноз не варто брати за основу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. URL: <https://www.statista.com/statistics/271823/daily-global-crude-oil-demand-since-2006/>
2. URL: <https://www.iea.org/reports/oil-market-report-april-2020>
3. URL: <https://transparency.entsoe.eu/load-domain/r2/monthLoad/show?name=&defaultValue=false&viewType=TABLE&areaType=CTY&atch=false&dateTime.dateTime=01.04.2019+00:00|UTC|MONTH&biddingZone.values=CTY|10YES-REE-----0!CTY|10YES-REE-----0>
4. URL: <https://www.csis.org/analysis/how-covid-19-will-reshape-global-gas>
5. URL: <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=43235>
6. URL: <https://www.petroleum-economist.com/articles/markets/outlook/2020/testing-times-for-the-european-gas-sector>
7. URL: <https://www.icis.com/explore/resources/news/2020/03/20/10484486/europe-on-course-for-sharp-reduction-in-power-demand>
8. URL: <https://www.fleeteurope.com/en/new-energies/europe/features/covid-19-lower-fuel-prices-offer-scant-consolation-european-economy-heads-lockdown?t%5B0%5D=Coronavirus&t%5B1%5D=COVID-19&t%5B2%5D=fuel%20prices&curl=1>
9. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/weo-april-2020>
10. URL: <https://countryeconomy.com/raw-materials/brent?dr=2008-12>
11. URL: <https://www.current-news.co.uk/news/surging-renewables-give-glimpse-of-the-future-as-prices-tumble-over-sunny-weekend>
12. URL: <https://www.brusselstimes.com/all-news/business/106322/coronavirus-electricity-prices-drop-below-zero/>
13. URL: <https://www.nordpoolgroup.com/Market-data1/Dayahead/Area-Prices/ALL1/Hourly/?view=table>
14. URL: <https://www.naturalgasintel.com/articles/121705-global-lng-production-shut-ins-seen-imminent-as-prices-continue-falling>
15. URL: <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-europe-power/coronavirus-crisis-shakes-europes-power-gas-prices-idUSKBN21B2J9>
16. URL: <http://www.rfi.fr/en/international/20200403-covid-19-biggest-drop-in-co2-emissions-since-wwii-but-little-impact-on-climate-change>
17. URL: <https://carbontracker.org/covid-and-coal-power-outlook-and-opportunities/>
18. URL: <https://www.euractiv.com/section/emissions-trading-scheme/news/german-co2-emissions-dive-amid-coronavirus-slump/>
19. URL: <https://think.ing.com/articles/eu-carbon-border-tax-unnecessary-for-now-but-still-a-good-idea/>
20. URL: <https://www.greentechmedia.com/articles/read/european-governments-cut-renewable-developers-coronavirus-slack>
21. URL: <https://www.offshore-mag.com/field-development/article/14173309/many-upstream-projects-facing-postponement-or-overhauls-consultancy-claims>
22. URL: <https://www.offshore-technology.com/comment/oil-and-gas-pipeline-projects-delay/>
23. URL: <https://cdn.eurelectric.org/news/covid-19/>

24. 7 ways to refine the energy sector's COVID-19 response. URL: <https://www.utilitydive.com/news/7-ways-to-refine-the-energy-sectors-covid-19-response/576020/>
25. URL: <https://www.eurelectric.org/>
26. URL: https://www.canada.ca/en/department-finance/news/2020/04/canadas-covid-19-economic-response-plan-new-support-to-protect-canadian-jobs.html#Canadas_energy_sector
27. URL: <https://www.ashurst.com/en/news-and-insights/legal-updates/urgent-measures-in-the-energy-sector-in-relation-to-the-management-and-impact-of-covid-19/>
28. Coronavirus disease 2019 (COVID-19). Situation Report – 89. Data as received by WHO from national authorities.
29. World economic outlook. Chapter 1. The great lockdown. April 2020. International monetary fund.
30. Global Economic Prospects. Pandemic, Recession: The Global Economy in Crisis. URL: <https://www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects>
31. Україна у 2020-2021 роках: наслідки пандемії. Консенсус-прогноз. № 51, квітень 2020. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: www.me.gov.ua
32. Sven Smit, Martin Hirt, Kevin Buehler, Susan Lund, Ezra Greenberg, and Arvind Govindarajan Safeguarding our lives and our livelihoods: The imperative of our time. URL: <https://www.mckinsey.com/business-functions/strategy-and-corporate-finance/our-insights/safeguarding-our-lives-and-our-livelihoods-the-imperative-of-our-time>
33. Максим Білявський Геополітика пандемії: світ після коронавіруса не буде колишнім. П'ять сценаріїв. 26 березня 2020. URL: <http://razumkov.org.ua/statti/geopolityka-pandemii-svit-pislia-koronavyrusa-ne-bude-kolyshnim-piat-stsenariiv>
34. ILO Monitor: COVID-19 and the world of work. Second edition. Updated estimates and analysis. 7 April 2020. International labor organization.
35. URL: <https://tsn.ua/groshi/predstavnik-ukrayini-v-mvf-sprognozuvav-skilki-vidchuvatimetsya-efekt-krizi-cherez-pandemiyu-koronavirusu-1529622.htm>
36. URL: <https://nv.ua/ukr/biz/economics/karantin-v-ukrajini-yak-epidemiya-vpline-na-kurs-dollar-i-inflyaciyu-v-2020-roci-scenariji-rozvitku-50077820.html>
37. Прогноз розвитку епідемії COVID-19 в Україні в період 13-20 квітня 2020 р. та аналіз можливих сценаріїв розвитку епідемії в період 20 квітня – 30 травня 2020 р. <http://nas.gov.ua>
38. Форсайт COVID-19: вплив на економіку і суспільство. URL: <http://wdc.org.ua/uk/covid19>
39. Пандемия COVID-19. Матеріал Вікіпедії. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BC%D0%B8%D1%8F_COVID-19
40. COVID-19 coronavirus pandemic. URL: <https://www.worldometers.info/coronavirus/>
41. World Economic Outlook / International Monetary Fund. April 2020.
42. MOT: Потери рабочего времени и рабочих мест из-за COVID-19 носят катастрофический характер. URL: https://www.ilo.org/moscow/news/WCMS_741071/lang--ru/index.htm
43. Country policy responses. ILO. URL: <https://www.ilo.org/global/topics/coronavirus/country-responses/lang--en/index.htm>
44. Economic responses to COVID-19. URL: <http://www.eurada.org/wp-content/uploads/2020/03COVID-19-Most-frequent-measures-for-SMEs.pdf/C>

45. Цена на Черноморскую пшеницу второй раз достигла максимума с начала сезона. URL: <https://latifundist.com/novosti/49661-tsena-na-chernomorskuyu-pshenitsu-vtoroj-raz-dostigli-maksimuma-s-nachala-sezona>

46. Мировой кризис и агросектор. URL: <https://latifundist.com/blog/read/2601-mirovoj-krizis-i-agrosektor-obnovlyaetsya>

47. Мінекономіки оприлюднило новий консенсус-прогноз на 2020-2021 роки. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=0b23329b-4ed1-4899-a968-e2b22e12830d&title=MinekonomikiOpriliudniloNoviiKonsensusprognozNa2020-2021-Roki>

48. Extension and advisory services: at the frontline of the response to COVID-19 to ensure food security. URL: <http://www.fao.org/3/ca8710en/CA8710EN.pdf>

РОЗРОБНИКИ:

Кизим Микола Олександрович, директор Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України, член-кореспондент Національної академії наук України, д-р екон. наук, професор;

Іванов Юрій Борисович, заступник директора Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України з наукової роботи, д-р екон. наук, професор;

Белікова Надія Володимирівна, вчений секретар Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України, д-р екон. наук, доцент;

Губарєва Ірина Олегівна, зав. сектора Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України, д-р екон. наук, професор;

Іванова Ольга Юріївна, зав. сектора Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України, д-р екон. наук, доцент;

Полякова Ольга Юріївна, в.о. зав. відділу Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України, канд. екон. наук, доцент;

Салащенко Тетяна Іванівна, ст. наук співробітник Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України, канд. екон. наук, доцент;

Шликова Вікторія Олександрівна, ст. наук співробітник Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України, канд. екон. наук, доцент;

Набока Едуард Євгенович, виконавчий директор Об'єднання промисловців і підприємців Харківської області – регіонального відділення ВГО УСПП.

Експерти Об'єднання промисловців і підприємців Харківської області – регіонального відділення ВГО УСПП та Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України

Контакти:

<https://ndc-ipr.org>

Пров. Інженерний, 1-А, Харків, 61166

E-mail: ndc_ipr@ukr.net

Tel/fax +38(057)7020867

